

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojových studií

Jolana KRÁLOVÁ

OPOVRŽENÍHODNÉ DLUHY

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Miroslav Syrovátka

Olomouc 2009

Prohlašuji, že jsem zadanou bakalářskou práci vypracovala samostatně a veškeré zdroje jsem uvedla v seznamu literatury.

V Olomouci dne 11. srpna 2009

.....

podpis

Děkuji Mgr. Miroslavu Syrovátkovi za cenné rady a připomínky, které mi pomohly při vypracování této práce.

Vysoká škola: Univerzita Palackého

Fakulta: Přírodovědecká

Katedra: Rozvojových studií

Školní rok: 2007/2008

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

student

Jolana **KRÁLOVÁ**

obor

Mezinárodní rozvojová studia

Název práce:

Opovrženíhodné dluhy

Odious debt

Zásady pro vypracování:

Cílem bakalářské práce je analyzovat teorie opovrženíhodných dluhů (odious debts) a zhodnotit možnosti, jak je uplatnit v praxi. Práce nejprve vysvětlí koncepty nelegitimních a opovrženíhodných dluhů a s nimi související terminologii. Následně jsou prezentovány argumenty pro vytvoření právního rámce doktríny opovrženíhodných dluhů a zhodnoceny různé přístupy k aplikaci této doktríny včetně metod, které umožní oddlužení takto vzniklých dluhů v praxi.

Struktura práce:

Abstrakt, klíčová slova (v češtině, v angličtině)

1. Úvod
2. Nelegitimní dluhy
3. Opovrženíhodné dluhy
4. Právní postavení doktríny opovrženíhodných dluhů
5. Přístupy k aplikaci doktríny opovrženíhodných dluhů
6. Závěr

Bakalářská práce bude zpracována v těchto kontrolovaných etapách:

Rešerše literatury	09/2008
Kapitoly 1, 2	11/2008 - 01/2009
Kapitoly 3, 4	02/2009 - 04/2009
Kapitola 5, 6	05/2009 - 07/2009

Rozsah grafických prací: dle potřeby

Rozsah průvodní zprávy: 11 000–13 000 slov základního textu + bakalářská práce včetně všech příloh v elektronické podobě

Seznam odborné literatury:

Ben-Shahar, O., Gulati, G. M. 2007. Partially Odious Debts? A Framework for an Optimal Liability Regime. *Law & Contemporary Problems* 70, 47–81.

Buchheit, L. C., Gulati, G. M., Thompson, R. B. 2007. The Dilemma of Odious Debts. *Duke Law Journal* 56, 1201–1262.

Feinerman, J. V. 2007. Odious Debt, Old And New: The Legal Intellectual History Of An Idea. *Law and Contemporary Problems* 70, 193–220.

Jayachandran, S., Kremer, M. 2006. Odious Debt. *American Economic Review* 96 (1), 82–92.

King, J. A. 2007. Odious Debt: The Terms of the Debate. *Journal of International Law & Commercial Regulation* 32 (4), 605–667.

Mandel, S. 2006. Odious Lending: Debt Relief As If Morals Mattered. *New Economics Foundation*.

Ramasasthy, A. 2007. Odious Debt or Odious Payments? Using Anti-corruption Measures to Prevent Odious Debt. *North Carolina Journal of International Law & Commercial Regulation* 32 (4), 819–839.

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Miroslav Syrovátka

Datum zadání bakalářské práce: 9. 5. 2008

Termín odevzdání bakalářské práce: 12. 8. 2009

vedoucí katedry

vedoucí bakalářské práce

Abstrakt

Práce se zabývá teoriemi, které by mohly být využity při oddlužování zemí, jejichž zkorumpované vlády nebo despotičtí vládci vypůjčené peníze zpronevěřili či utratili na špatné účely. Na počátku 20. století byly tyto dluhy vymezeny v doktríně opovržených dluhů, jejíž základní myšlenky jsou dodnes všeobecně přijímány a v jejich uplatnění vidí řada jejich zastánců řešení dlužných problémů mnoha rozvojových zemí. V poslední době se však ukazuje, že je velmi obtížné nalézt fungující mechanismus, který by dokázal tyto problémy vhodně řešit a zároveň nenarušoval právní a ekonomickou podstatu veškerého půjčování státům. Přelom tisíciletí pak přinesl obnovený zájem o tuto kontroverzní otázku a s ním i mnoho nových přístupů a návrhů, jež se od myšlenky původní doktríny více či méně oddalují. Jestli však mezinárodní společenství nalezne mezi těmito návrhy vhodné řešení a dojde konsenzu, je stále spíše otázkou budoucnosti.

Klíčová slova: opovržených dluhy, nelegitimní dluhy, státní a vládní nástupnictví, mezinárodní právo

Abstract

This paper addresses the theories, which could be used for debt relief of the countries whose corrupt governments or despotic rulers have defrauded the borrowed money or spent them on the wrong purposes. At the beginning of the 20th century these debts were defined in a doctrine of odious debt, whose basic ideas are still widely accepted and a number of advocates perceives its application as a solution to debt problems of many developing countries. Recently, however, it appears that it is very difficult to find an efficient mechanism that could address these problems adequately, while non-distorting the legal and economic basis of all lending to States. The turn of the millennium brought a renewed interest in this controversial issue and also many new approaches and proposals, which are more or less, digressed from the original idea of the doctrine. If, however, the international community will find an appropriate solution between these proposals and reach a consensus, it is rather the question of the future.

Keywords: odious debt, illegitimate debt, state and government succession, international law

Obsah

Abstrakt	6
Abstract	6
Obsah	7
Seznam použitých zkratk	9
1 Úvod	10
2 Nelegitimní dluhy	12
2.1 Vznik nelegitimních dluhů	12
2.2 Vysvětlení důležitých pojmů a jevů	13
2.2.1 Státní nástupnictví a dluhy	13
2.2.2 Vládní nástupnictví a dluhy	14
2.2.3 Vypovězení dluhu	15
2.2.4 Morální hazard	15
2.3 Typologie nelegitimních dluhů	16
3 Opovrženímhodné dluhy	20
3.1 Opovrženímhodné dluhy v historickém kontextu	20
3.2 Výklady doktríny opovrženímhodných dluhů	23
3.2.1 Definice Alexandra N. Sacka	23
3.2.2 Alternativní pohledy na koncept opovrženímhodných dluhů	25
3.3 Tři kritéria určující opovrženímhodnost dluhu	26
3.4 Typy opovrženímhodných dluhů	27
3.5 Současný pohled na doktrínu opovrženímhodných dluhů	28
4 Právní postavení doktríny opovrženímhodných dluhů	30
4.1 Pravidlo splácení	30
4.2 Důvody pro právní zakotvení teorie opovrženímhodných dluhů	32
4.2.1 Morální odůvodnění	32
4.2.2 Ekonomická odůvodnění	33
4.3 Možnosti začlenění teorie opovrženímhodných dluhů mezi prameny práva	34
4.3.1 Mezinárodní právo	35
4.3.2 Soukromé právo	38
4.4 Shrnutí	40
5 Přístupy k aplikaci doktríny opovrženímhodných dluhů	41
5.1 Odmítavé přístupy	41

5.2	Tradiční přístupy	42
5.2.1	Uplatnění tří kritérií.....	43
5.2.2	Kritika tradičních přístupů.....	45
5.3	Přístupy založené na opovrženímhodnosti režimu	46
5.3.1	Praktické modely založené na určení opovrženímhodnosti režimu	46
5.3.2	Kritika přístupů založených na opovrženímhodnosti režimu	48
5.4	Další alternativní přístupy	50
5.5	Shrnutí	51
6	Závěr.....	53
	Použitá literatura.....	55

Seznam použitých zkratek

HIPC	<i>Heavily Indebted Poor Countries</i> Vysoce zadlužené chudé země
ILC	<i>International Law Commission</i> Mezinárodní právní komise
IMF	<i>International Monetary Fund</i> Mezinárodní měnový fond
MDRI	<i>Multilateral Debt Relief Initiative</i> Iniciativa pro snižování multilaterálního dluhu
MIGA	<i>Multilateral Investment Guarantee Agency</i> Multilaterální agentura pro garanci investic
NEF	<i>New Economics Foundation</i>
ICJ/MSD	<i>International Court of Justice</i> Mezinárodní soudní dvůr
OECD	<i>Organization for Economic Cooperation and Development</i> Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
RB OSN	<i>UN Security Council</i> Rada bezpečnosti OSN
UN/OSN	<i>United Nations</i> Organizace spojených národů
UNCAC	<i>United Nation Convention against Corruption</i> Úmluva OSN proti korupci
WB	<i>World Bank</i> Světová banka

1 Úvod

V současné době patří vytvoření systémů oddlužování rozvojových zemí mezi jednu z hlavních iniciativ mezinárodního společenství. Mezi mechanismy, které by k těmto snahám mohly přispět, patří i teorie opovrženíhodných a nelegitimních dluhů. Koncept opovrženíhodných dluhů se začal rozvíjet již na konci 19. století a dnes se v kontextu dlužní krize rozvojových zemí či pádu diktátorského režimu v Iráku těší obnovenému zájmu. Obecně jsou opovrženíhodnými dluhy myšleny takové státní dluhy, které nejsou smlouveny v dobré víře, nezastupují vůli lidu a jejich výtěžky nejsou využity ve prospěch obyvatel. Jejich řešení představuje především morální problém, protože je evidentně velmi nespravedlivé požadovat po obyvatelstvu splacení dluhů, které byly zpronevěřeny vládnoucími elitami či využity k financování prostředků na potlačování veřejnosti. Vedle etického hlediska však existuje mnoho dalších, a to především právních a ekonomických aspektů, které řešení této problematiky ztěžují.

Cílem bakalářské práce je přiblížit koncept opovrženíhodných dluhů a s ním spojené teorie a následně zhodnotit navrhované možnosti, jak tento koncept začlenit mezi prameny práva a uplatnit jej v praxi.

Pro lepší pochopení tématu se druhá kapitola (dle číslování je to kapitola následující po úvodu) věnuje rozšířenému pojetí nelegitimních dluhů a tomu, jak tyto dluhy mohou vznikat. Kapitola také popíše jevy, které jsou s celou problematikou spojeny, a následně se bude věnovat různým typům nelegitimních dluhů.

Třetí kapitola se již věnuje přímo opovrženíhodným dluhům. Diskutuje jejich historické kořeny a také definice a typologie pospané Alexanderem N. Sackem, který je považován za zakladatele této teorie. Diskutovány budou ale i výklady dalších autorů.

Čtvrtá kapitola se bude zabývat opovrženíhodnými dluhy z právního pohledu. Jelikož žádné zdroje práva jasne neupravují situace, které nastávají při vzniku opovrženíhodných dluhů, budou zde nastíněny argumenty pro právní zakotvení tohoto konceptu. Následně bude v kapitole nabídnuto několik konkrétních možností právních zdrojů, ve kterých by mohl koncept nalézt podporu.

V poslední kapitole je diskutováno několik navrhovaných způsobů a metod zavádění opovrženíhodných dluhů v praxi. Bude zde popsán také kritický pohled na tyto přístupy a zhodnoceny budou i možné dopady jejich zavádění na takto zadlužené státy.

Při psaní bakalářské práce byla použita rešeršně-kompilační metoda sběru a třídění dat, jejich následná analýza a interpretace. Informace byly získávány především z odborných článků a studií publikovaných v uznávaných zahraničních periodikách. Důležitými zdroji informací byly právnické odborné studie vydávané v právnických časopisech nebo v rámci světových renomovaných univerzit. Veškerá použitá literatura byla psána anglicky nebo francouzsky.

Pro snadnější orientaci v textu je na začátku práce uveden seznam použitých zkratek s jejich celým názvem v původním i českém jazyce. Odkazy na zdroje jsou uváděny přímo v textu v závorkách a na konci práce je uveden souhrnný seznam všech zdrojů.

2 Nelegitimní dluhy

Existuje mnoho termínů a jevů, které je třeba vzít v úvahu při podrobnějším zpracování dlužní problematiky. Předtím, než se dostaneme hlouběji ke konceptu opovržením hodných dluhů, je třeba objasnit obecnější koncept nelegitimních dluhů, a také jejich typologii. Rovněž je nezbytné popsat i některé další jevy spojené s nelegitimitou dluhů a situace, které v jejich důsledku mohou nastat.

V mezinárodní jurisdikci samotná, jednotná a přesná definice pojmu nelegitimní dluh, jeho výklad způsobu použití a ohraničení působnosti nejsou zakotveny. V právním prostředí je určení nelegitimnosti všeobecně velmi kontroverzní a složité. Existující studie a debaty se sestávají spíše z historických, morálních a politických hodnocení, přičemž se opírají o mezinárodní i vnitrostátní právní předpisy, stanoviska Všeobecné deklarace lidských práv, ale také o ekonomické aspekty veřejných politik a rozvoje.

2.1 Vznik nelegitimních dluhů

Jak bude možné zjistit později, existuje hodně kategorií dluhů, které by z právních, ekonomických či morálních důvodů neměly nebo nemusely být řádně splaceny. Nelegitimita dluhů je velmi široké téma, proto je možné si pod tímto pojmem představit mnoho situací a případů, za jakých okolností a jak takové dluhy vznikají. Nejčastěji jsou s nelegitimitou dluhů a možností jejich odmítnutí spojovány diktátorské nebo obecněji nedemokratické režimy. V následujícím odstavci je popsán jeden s typických příkladů, jak takový dluh může vzniknout.

Z historie je známa celá řada případů, kdy diktátor chudé rozvojové země zneužíval na první pohled legitimní půjčky od mezinárodních věřitelů. Většinou jsou takové půjčky plánovány na určité projekty či podporu rozpočtu dané země, ale po schválení a získání úvěru jistý podíl zůstane samotnému diktátorovi a jeho přívržencům. Jak je běžné u autokratických režimů při obohacování na úkor obyvatelstva, diktátor nevládne dané zemi s ohledem na dodržování lidských práv, potlačuje lidová povstání, zatýká přívržence politické opozice, atd. a tím přispívá ke stále větší nestabilitě země. Peníze, které k tomu potřebuje, získává ze zdrojů domácí ekonomiky a z půjček od zahraničních věřitelů. Ti si jsou často velmi dobře vědomi, na jaké účely je jejich finanční podpora vydávána. Ovšem se zvyšováním osobního majetku diktátora či vládnoucích elit se země postupně dostává

do stále větších finančních problémů a toky financí ze zahraničí mohou být zastaveny. Brzy po tom s největší pravděpodobností dojde ke zhroucení vlády a celého represivního režimu a vzniká šance pro novou demokratickou vládu, jejímž cílem je vymanit zemi a její obyvatelstvo z bídnych podmínek a připravit cestu k ekonomickému růstu a celkovému zlepšení životní úrovně. Mezinárodní věřitelé ovšem očekávají, že stát bude i nadále splácet dluhy předchozího režimu. Demokratický režim se snaží dostát závazkům z minulosti a často i přes potencionální možnost odmítnutí stejně splácí dluhy svých předchůdců, a to z obavy sankcí ze strany mezinárodních finančních institucí. Ovšem obrovské sumy na splácení dluhů předchozího režimu mu patrně budou bránit v plnění výše zmíněných cílů.

V akademických kruzích, organizacích občanské společnosti i na úrovni samotné veřejnosti pak vyvstává otázka, zda se od nástupnického státu – demokraticky zvoleného režimu – má očekávat splacení dluhu, který přispěl k utlačování a strádání obyvatelstva. Z morálního hlediska by většina lidí odpověděla ne. Z právního hlediska je však odpověď opačná. Univerzální právní teorie říká, že jsou to státy, nikoli vlády či jedinci, které nesou odpovědnost za jakékoli právní či finanční závazky způsobené v minulosti a vyžaduje tedy, aby nástupnická vláda respektovala dluhy předchozího režimu (Dickerson, 2007). Zde se setkáváme s právní problematikou státního a vládního nástupnictví, jež bude diskutována v následující podkapitole. Jako výjimka ke klasickému pravidlu splacení by měla působit doktrína opovržených dluhů (některými odborníky či organizacemi je podporován koncept širšího pojmu nelegitimních dluhů).

2.2 Vysvětlení důležitých pojmů a jevů

2.2.1 Státní nástupnictví a dluhy

V mezinárodním právu se rozlišuje mezi státním a vládním nástupnictvím. Vídeňská úmluva o sukcesi států ve vztahu ke smlouvám (Vienna Convention on Succession of States in Respect of Treaties) definuje státní nástupnictví jako „nahrazení jednoho státu jiným v odpovědnosti za mezinárodní vztahy daného území“ (King, 2007a: 609). Mění se tedy stav mezinárodní právní subjektivity, tzn. identity daného státu v rámci mezinárodního práva (Cheng, 2007). Dochází k němu obvykle postoupením nebo připojením státu, při rozpuštění státu, sjednocením nebo při vzniku úplně nového státu. Z historie je příkladem státní transformace např. rozpad Sovětského svazu v roce 1991, Socialistické federativní

republiky Jugoslávie v roce 1992 a také České a Slovenské Federativní Republiky v roce 1993 či sjednocení Německa na počátku 90. let (Ress, 2001).

V souvislosti s dluhy při státní transformaci neexistují jasné upravená pravidla či platné multilaterální smlouvy určující, kdy a zda je nástupnický stát odpovědný za závazky svého předchůdce. V mezinárodním právním společenství jsou ve většině ti, kteří podporují nástupnickou teorii, ve které je stát obecně zavázán povinnostmi svého předchůdce. Na druhé straně v menšině stojí zastánci přístupu, v němž je nový stát brán jako „tabula rasa“ a není proto vázán povinnostmi vyplývajících ze závazku státu předchozího (Cheng, 2007). Někteří znalcí je pak navrhována další možnost, která uznává obecné trvání závazků předchozích režimů, avšak se stanovením výjimek, pokud by šlo o nelegitimní či opovrženímhodné dluhy (Feinerman, 2007). V akademickém prostředí ovšem nepanuje velká shoda v tom, jak takové dluhy definovat, posuzovat a jak tyto teorie uplatňovat.

2.2.2 Vládní nástupnictví a dluhy

V současné době je oddlužování častěji spojováno s pojmem vládního, nikoli státního nástupnictví. Teorie v rámci mezinárodního práva jsou mnohem více jednotné, než je tomu v předešlém případě. Dle Chenga (2007) vládní nástupnictví na rozdíl od toho státního zahrnuje jakékoliv změny ve vládě či zásadní transformace ve struktuře státní moci, ovšem jen pokud se zároveň nemění status mezinárodní právní subjektivity. Příklady vládního nástupnictví z nedávné minulosti jsou změny afghánského či iráckého režimu. Obecně přijímaným faktem je, že nástupnické vlády zůstávají odpovědné za dluhy svých předchůdců, a to s odůvodněním, že takové dluhy nepředstavují závazek pro konkrétní režim, politickou stranu či vůdce dané země, ale pro stát jako celek.

Snaha o prosazení nelegitimnosti dluhu se často ubírá jinou cestou, než je tomu v předchozím případě. Dle Kinga (2007a) má prosazení doktríny sice méně podpory v právním slova smyslu, avšak stále zde lze najít některé prvky, které by měly samy o sobě stačit k tomu, aby se dluh stal neplatným a tedy nevymahatelným. Je to například mezinárodní právní rámec týkající se lidských práv, práva na sebeurčení, protiprávnost korupce, podpora prostřednictvím některých precedentů z minulosti a další.

2.2.3 Vypovězení dluhu

Pokud se země rozhodne odmítnout zaplatit dluhy, nazývá se to vypovězení (*repudiation*). U mnoha rozvojových zemí byla v minulosti prokázána nelegitimnost či opovrženíhodnost dluhů, které byly způsobeny represivními režimy či hamižnými vůdci. Často se ale i u tak jasných případů setkáváme s tím, že země svůj dluh přesto chce splatit. Má totiž strach z toho, že ekonomické i právní náklady převýší klady vzniklé nesplacením dluhu.

Jayachandran a Kremer (2002) popisují situace, které mohou nastat, když se stát rozhodne, že své dluhy vypoví. Existují zde obavy, že pokud by země své závazky nedodržely a dluh nesplatily, zhoršily by se jejich diplomatické vztahy, aktiva v zahraničí by mohla být zabavena a celková pověst země by také byla poškozena. To vše by ztížilo přístup země k novým půjčkám a přilákání nových investorů ze zahraničí. Z minulosti je známo několik případů, kdy byl kvůli takovým obavám dluh splacen. Například jihoafrický režim apartheidu, za něhož bylo v 80. letech realizováno mnoho půjček od soukromých věřitelů a tyto dluhy byly povětšinou využity na vojenské a policejní účely a k potlačování černošské většiny. Po pádu apartheidu bylo právě na dříve utlačované populaci, aby splatila dluhy. I přes názor některých organizací například jihoafrické Komise pravdy a usmíření (Truth and Reconciliation Commission) i jednotlivců (arcibiskup Kapského města Desmond Tutu), který byl pro zrušení takových dluhů, se vláda Jihoafrické republiky rozhodla převzít odpovědnost za minulé dluhy. Bála se totiž, že ztratí šanci přilákat zahraniční investory a také chtěla, aby byl stát na mezinárodním poli vnímán jako kapitalistický hráč.

Otázkou však zůstává, zda jsou to jen obavy, nebo zemím skutečně hrozí takové sankce, které by zemi ještě více poškodily. Pro stát jako je Jihoafrická republika, která se dnes řadí mezi rozvinuté země, není takové rozhodnutí tolik obtížné. Avšak nejchudší rozvojové země v takové situaci musí často volit mezi splácením obrovských dluhů nebo využitím těchto prostředků ke snižování chudoby ve své zemi, rozvoji školství či zdravotnictví.

2.2.4 Morální hazard

Ekonomové užívají termín morální hazard k popisu situace, kdy jsou jednotlivci, státy či instituce za určitých okolností (např. pojištění) osvobozeni od jinak plných násled-

ků svých činů a mají tak tendenci k méně opatrnému či nezodpovědnému chování. V oblasti dlužní problematiky se s pojmem morální hazard setkáváme velmi často.

Na straně věřitelů je argument využíván pro ospravedlnění neposkytnutí oddlužení. Věřitelé to odůvodňují tím, že v případech, kdy si půjčující země bude vědoma, že je zde možnost odpuštění či vypovězení dluhu (např. prostřednictvím prokázání nelegitimnosti), využije toho a bude si půjčovat více a nezodpovědně. Na straně druhé, tedy z pohledu zastánců různých forem oddlužení, lze pojem chápat přesně opačně. Dle Mandela (2006) jsou to věřitelé, kteří podléhají morálnímu hazardu při absenci nějakého mechanismu, jenž by určoval, kdy je možné splacení dluhu odmítnout. Na soukromých úvěrových trzích, kde dlužník může zkrachovat a úvěr je následně odepsán, je situace odlišná, než při půjčování státům. Státy na rozdíl od firem nekrachují, a tak i přes změny ve vládě zde stále bude někdo, komu bude připsána odpovědnost za závazky sjednané v minulosti. Věřitelé vědí, že bez ohledu na to, jak lehkomyšlně budou půjčovat, mohou očekávat navrácení svých půjček nástupnickou vládou. Kvůli této jistotě nemají motivaci jednat odpovědně a pečlivě zvažovat smlouvy úvěrů. Dalším možným scénářem, který uvádí Dickerson (2007), jsou situace, kdy světové finanční organizace (např. Mezinárodní měnový fond) předkládají půjčky rozvojovým zemím spíše v rámci rozvojové pomoci a ne jako komerční instituce, jejichž rozhodnutí o poskytnutí půjčky by mělo být založeno na hodnověrnosti potenciálního dlužníka. Ten pak bere výpomoc jako pravděpodobnou a věřitel má zajištěno splacení úvěrů v rámci splácení rozvojových půjček.

Organizace občanské společnosti často kritizují Mezinárodní měnový fond (International Monetary Fund, IMF), Světovou banku (World Bank, WB) a další finanční organizace i bilaterální věřitele za špatné úvěrové politiky, které podporují represivní režimy a přispívají k oboustrannému morálnímu hazardu. Některé organizace viz např. Eurodad, 2006 podporují zakotvení principů vzájemné odpovědnosti zúčastněných stran v mezinárodních dlužních řízeních. Jiní (Jubilee USA Network) prosazují potrestání věřitelů za jejich minulé nezodpovědné dluhy, a tedy anulování takových pohledávek prostřednictvím konceptu nelegitimních a opovržených dluhů.

2.3 Typologie nelegitimních dluhů

Mnozí autoři zabývající se otázkou nelegitimních dluhů a s nimi spojenými problémy se věnují jejich definicím a klasifikaci, a tak se v praxi můžeme setkat s mnoha

vymezeními, která ne vždy označují úplně stejné skutečnosti. Také díky tomu se koncepty setkávají s častou kritikou. Teorie o nelegitimních dlužích vznikly až po vytvoření konceptu opovrženímhodných dluhů a dá se říci, že tento starší koncept dále rozšiřují. Slovníkové definice samotného termínu nelegitimní zahrnují mnoho vysvětlení, např. není v souladu se zákonem či pravidly, jimiž se řídí určité činnosti, nebo se společenskými normami a zvyky; odlučuje se od regulérního; nepatřičné; nelegální či nefér; nezákonné, protiprávní, nedovolené; neoprávněné, neopodstatněné; falešné; nesprávné; nepřijatelné.¹

Mezi nelegitimní se v obecné rovině řadí dluhy, které jdou proti široce uznávaným právním, politickým, ekonomickým, ekologickým a především etickým normám a zásadám. Konkrétněji jsou to např. dluhy vzniklé nedemokratickými režimy nebo dluhy při jejichž uzavírání byla porušena lidská práva.

Stephen Mandel, ekonom působící v rámci New Economics Foundation (NEF), britské nadace zabývající se ekonomickým rozvojem, vytvořil dokument, v němž vyčleňuje nelegitimní dluhy do čtyř kategorií. Dalším autorem zabývajícím se kategorizací nelegitimních dluhů je britský sociální vědec Joseph Hanlon. Ve své práci jako odpovědi na publikaci Světové banky, která kritizuje koncepty bojující za zrušení nelegitimně sjednaných dluhů, vymezuje šest kategorií nelegitimních dluhů. Analýzou jejich prací jsem se pokusila o stručnou charakteristiku několika typů nelegitimních dluhů.

Nezákonné dluhy

První kategorií jsou nezákonné dluhy, které jsou Mandelem (2006) definovány jako dluhy sjednané za právně nepřístupných postupů. Jsou to půjčky, při jejichž smlouveních se porušují zákony země, která o ni žádá (například, když osoba, která podepisuje smlouvy o státní půjčce, není oprávněna k tomu uzavírat takové smlouvy). Věřitelé i dlužníci by měli sdílet odpovědnost za náležité zajištění toho, aby smlouvy respektovaly řádné právní postupy. Porušení právních předpisů země by pak jasně mělo označit smlouvu o dluhu za neplatnou.

Dluhy diktátorů

Další kategorií jsou dle Hanlona (2007) dluhy diktátorů a sem jsou řazeny i dluhy opovrženímhodné, tedy stěžejní bod mé práce. Samotná definice opovrženímhodných dluhů, o které bude řeč později, se však nemusí vztahovat výhradně na diktátorské režimy.

¹ Různé slovníkové definice s vynecháním pojmů vztahujících se na děti.

Z historie i současnosti známe spousty příkladů nelegitimních dluhů sjednaných diktátory (dluhy Sadáma Husajna Iráku, Mobutu Sese Seka v Kongu, Suharta v Indonésii, Tinoca v Kostarice, atd.). Do kategorie je možné zahrnout i dluhy represivních režimů, jako byl apartheid v Jihoafrické republice nebo režim genocidy v republice Rwanda.

Nepoctivé dluhy

Jako třetí je vymezen pojem *nepoctivých dluhů*. Ty mohou být považovány za množinu tíživých, jednostranně nevýhodných či lichvářských dluhů. Jsou to ty dluhy, jejichž podmínky jsou shledány jako nepřiměřené, věřitelé často zavádí velmi vysoké úrokové sazby, které v některých situacích mohou přerůst až v lichvářství (Hanlon, 2007). Patří sem také půjčky sjednané v době, kdy byl daný stát v bezvýchodné situaci a podmínky dluhu, ač jakékoli, musel přijmout (Mandel, 2006).

Neudržitelné dluhy

Existují i případy, kdy jsou dluhy smlouvené legálně, za přijatelných podmínek a jejich výnosy jsou použity na řádné účely a ve prospěch obyvatel, ale přesto je zde možnost, že tyto dluhy nemusejí být splaceny, jelikož celková úroveň zadlužení určité země je neúnosná (Mandel, 2006). V takovém případě se jedná o *dluhy neudržitelné*. Tento typ dluhů značně souvisí s předchozími nepoctivými dluhy, které mají často za následek jejich neudržitelnost. Mandel (2006) v tomto případě doporučuje, aby jakákoli koncepce o udržitelnosti dluhů zahrnovala hodnocení toho, jaká úroveň zadlužení je pro stát přiměřená. Druhé hodnocení určí výši minimálních nákladů nezbytných pro to, aby vláda byla schopna plnit své závazky vůči občanům. Je nutné si uvědomit, že stát má v tomto případě povinnost především vůči nim. Dluhové zatížení země, které vyústí v nadměrné daňové zatížení obyvatelstva a je rovněž neslučitelné s možností vlády zajišťovat svým občanům přístup k základním lidským potřebám, tedy vzdělání, zdravotní péči, pitné vodě atd. by bylo porušením základních lidských práv.

Dluhy vzniklé v rámci neúspěšných rozvojových projektů

Poslední kategorie je již na pomezí dluhové problematiky více spojené s morálními aspekty. Hanlon (2007) tyto dluhy popisuje jako ty, které vznikly na základě neuskutečněných nebo nezdařených projektů, obvykle plánovaných věřiteli v rozvojových zemích. Multilaterální i bilaterální půjčky rozvojovým zemím jsou většinou uskutečňovány formou různých projektů. Ty ovšem často bývají závislé na drahých dodávkách materiálů, know-

how a sofistikovaných a odborných znalostech specialistů, které chudé země nemají a ve většině případů si je ani nemohou dovolit. Mnohdy také ve spojení s korupčním či autoritářským prostředím dané země na realizaci projektů vůbec nedojde.

V literatuře zabývající se problematikou dluhů se vyskytuje ještě pojem **morální dluhy**, jenž rovněž zahrnuje i další sub-kategorie. Jednou z nich může být *ekologický či environmentální dluh*. Je to takový úvěr, který je použit na projekty, které způsobí škody na životním prostředí v dané zemi. Jiní vysvětlují ekologický dluh jako dluh „bohatých zemí“, tedy těch, které spotřebovávají většinu přírodních zdrojů planety, těm ostatním (povětšinou chudým rozvojovým zemím). Dle Alexandra Simmse z nadace NEF mají všichni občané světa stejné právo na společné světové zdroje atmosféry a hydrosféry. A ti, co spotřebovávají nad svůj podíl, dluží něco vůči zbytku světa (Simms, 2005 in Mandel, 2007). Pro širší pohled na otázku světového zadlužení je třeba vzít v úvahu i tzv. *historické dluhy*. Mandel (2006) se o nich zmiňuje jako o dluzích způsobených obchodním vykořisťováním, obchodem s otroky a drancováním zemí Jihu převážně za koloniální éry. Na bohatých zemích Severu tak zůstávají obrovské nepotvrzené dluhy, které jsou vůči současným finančním dluhům rozvojových zemí zanedbatelné.

3 Opovrženíhodné dluhy

Opovrženíhodné dluhy jsou v rámci širšího spektra nelegitimních dluhů nejznámějším typem, kterým se zabývá nejvíce autorů. V české literatuře bývají někdy opovrženíhodné dluhy (odious debts) nesprávně pojmenovávány jako nelegitimní, přestože, jak bylo vysvětleno výše, představují jen část nově rozšířené koncepce. Stejně jako nelegitimní dluhy i tento koncept není pevně zakotven v žádných právních dokumentech a v současnosti neexistuje žádná mezinárodní úmluva, která by stanovovala jasná pravidla, jak opovrženíhodné dluhy posuzovat a jak s nimi nakládat. Avšak velké množství autorů se o toto již dlouhou dobu snaží ve svých teoriích, doktrínách a vědeckých pracích.

3.1 Opovrženíhodné dluhy v historickém kontextu

Koncept opovrženíhodných dluhů má poměrně pestrou historii. Do mezinárodního povědomí vstoupil již v 19. století, z této doby jsou uváděny mnohé příklady vypovězení dluhu. Dle francouzské autorky Tamen (2004) to bylo Mexiko, které jako první uplatnilo princip nelegitimnosti dluhů. V roce 1883 mexická vláda odmítla zaplatit dluh smluvený Rakousko-Uherským vládcem Maxmiliánem. Avšak nejznámějším uváděným příkladem spojeným s počátky opovrženíhodných dluhů je spor mezi Spojenými státy a Španělským královstvím o splacení kubánských dluhů.

V americko-španělské válce v roce 1898, kde Spojené státy pomáhaly Kubáncům ve snahách svrhnout španělskou nadvládu, nakonec ztratilo Španělsko nad Kubou suverunitu. Následovalo krátké období, ve kterém byla Kuba pod správou USA. Španělé v mírových jednáních požadovali, aby Spojené státy převzaly dluhy Kuby. Dle Adamsové (1991) Španělé uplatňovali princip mezinárodního práva, který určoval, že závazky státu patří zemi a jejímu lidu a nikoli režimu, který jí vládne. Své argumenty navíc podpořili historickými precedenty. Američané na to reagovali tvrzením, že důvody uvedené Španěly jsou v případě dluhů Kuby neaplikovatelné z právních a morálních důvodů. Dluhy byly smluveny bez souhlasu obyvatel Kuby a proti jejich zájmu. Velká část úvěrů byla totiž navržena tak, aby zamezila pokusům obyvatel o nastolení nezávislosti na Španělsku. Mnoho autorů cituje americké komisaře, kteří prohlásili, že jsou to dluhy dojednané vládou Španělska, pro jejich vlastní účely a prostřednictvím jejich vlastních zástupců, v jejichž smluvení neměla Kuba žádný hlas a jako takové nemohou být považovány za místní (kubánské) a tedy závazné pro nástupnický stát (Feilchenfeld, 1931 in Abra-

hams, 2005). Spojené státy tedy nikdy neuznaly odpovědnost za tyto dluhy a konflikt se stal jedním z nespornějších případů odmítnutí dluhu té doby, a to nikoli z důvodu nadměrného dlužního zatížení státu, ale proto, že byl uzavřen na nelegitimní účely, a stranami, které na to neměly právo. Později se takové dluhy staly známé pod pojmem „opovržením hodné dluhy“.

Prvotní výklady opovržením hodných dluhů byly postaveny především na spisech anglických a amerických právníků. Například známý právník a profesor práva na britské univerzitě v Cambridge John Westlake diskutoval nelegitimní a opovržením hodné dluhy ve svých pojednáních o mezinárodním právu na začátku minulého století (Nehru, Thomas, 2008). Vlastní název a doktrína opovržením hodných dluhů (*Doctrine of Odious Debt*) byly formulovány přibližně 30 let po španělsko-americkém sporu právníkem ruského původu Alexandrem Nahumem Sackem. Výkladu opovržením hodných dluhů se Sack věnoval ve svých knihách o nástupnictví států, v kterých je definoval jako ty dluhy, které jsou smlouvené a utracené despotickou mocností a navíc v rozporu se zájmy obyvatel státu, bez jejich souhlasu a to vše s plným vědomím věřitelů (Sack, 1927 in Howse, 2007). Podrobnějšímu výkladu jeho definice bude věnována následující podkapitola.

Od 20. let minulého století byla otázka státního nástupnictví ve spojení s opovržením hodnými dluhy projednávána i dalšími autory. Často zmiňovaný je případ kostarického diktátora Federica Tinoca.² Ten se svým bratrem zpronevěřil velkou částku peněz vypůjčenou kostarickou bankou od banky v Kanadě, která po pádu vlády žádala soudně peníze zpět. Tehdy byl arbitrem pověřen W. Taft, který v roce 1923 rozhodl ve prospěch Kostariky s tím, že půjčky nebyly vytvořeny v dobré víře a byly osobními dluhy F. Tinoca (Gray, 2007). Doktrínou se mezinárodní společenství zabývalo například i v souvislosti s případem Polska po 1. světové válce, kdy smlouva z Versailles osvobodila Polsko od splacení dluhů vzniklých pro účely pruské a německé kolonizace státu (Khalfan et al., 2003), či odmítnutím carských dluhů na základě teorií A. Sacka sovětským Ruskem v roce 1918. Zájem o doktrínu opovržením hodných dluhů byl však v této době spíše příležitostný, stejně jako později, v průběhu a po druhé světové válce. V roce 1938 bylo zamítnutí státních dluhů diskutováno v případě připojení Rakouska Německem, kdy byla rakouská vláda silně zadlužena zahraničním věřitelům, ale Německo odmítlo tyto půjčky hradit

² Tento případ je často zmiňován především, protože se jedná o státní praxi vztahující se na vládní, nikoli státní nástupnictví.

(Khalfan et al., 2003). Tyto i další případy jsou zmiňovány mnoha autory jako ukázka správného či špatného užití konceptu opovrženímhodných dluhů.

Mezinárodní právní komise (International Law Commission, ILC)³ navrhovala začlenit koncept opovrženímhodných dluhů do Vídeňské úmluvy o sukcesi států ve vztahu ke státnímu majetku, archivům a dluhům (Vienna Convention on Succession of States in Respect of State Property, Archives and Debts) z roku 1978. Články týkající se konkrétně opovrženímhodných dluhů byly ale nakonec vynechány a ani samotná úmluva dosud nevstoupila v platnost (King, 2007a).

Během Studené války došlo k velkému nárůstu oficiálních dluhů států. Oba nepřátelené bloky ze strategických důvodů podporovaly mnoho států, mezi nimiž byly i ty diktátorské. V souvislosti s ukončením Studené války a dále také s dlužní krizí států třetího světa začal být konceptu věnován větší zájem. K dalšímu oživení diskuzí o řešení nelegitimnosti dluhů došlo po pádu apartheidu v Jihoafrické republice v roce 1994. Jak již bylo řečeno výše, tehdy bylo různými organizacemi občanské společnosti i jednotlivci doporučováno zrušení určitých dluhů, smluvených právě v dobách apartheidu. I jinde byly takovéto iniciativy značně podporovány právě spíše jednotlivými autoritami či občanskými sdruženími a nevládními organizacemi, které bojovaly za oddlužení zemí třetího světa v 90. letech. Na počátku nového tisíciletí se však teorie opovrženímhodných dluhů stále více dostávala do povědomí lidí, a to nejen v akademických kruzích. Bylo to například v kontextu dlužní krize Argentiny. Jayachandran a Kremer (2002) navrhli několik příkladů státních režimů, které by na počátku tohoto tisíciletí mohly být označeny jako opovrženímhodné:

1. Nikaragua (Anastasio Somoza) – údajně zpronevěřil 100 – 500 milionů dolarů
2. Filipíny (Ferdinand Marcos) – shromáždil přibližně 10 miliard dolarů
3. Haiti (Jean-Claude Duvalier) – dle nástupnické vlády je prý na útěku s 900 miliony dolarů
4. Jihoafrická republika (vláda apartheidu) – tato vláda utratila obrovské sumy na policejní a vojenské potlačování většiny obyvatel
5. Konžská demokratická republika (Mobutu Sese Seko) – pravděpodobně vyvlastnil 4 miliardy dolarů na své osobní účty a pro své nejbližší přívržence
6. Nigérie (Sani Abacha) – v roce 1999 údajně disponoval 2 biliony dolarů na švýcarském účtu

³ Komise byla založena v roce 1948. Mandát mezinárodní právní komise je postupným rozvojem a kodifikací mezinárodního práva, v souladu s článkem 13 (1) (a) Charty Organizace spojených národů.

7. Chorvatsko (Franjo Tudjman) – zpronevěřil neznámé částky, potlačoval média a údajně stál i za útoky na své politické oponenty

Nejvíce se však o znovuoživení diskuzí a povědomí široké veřejnosti o doktríně opovrženíhodných dluhů zasloužily obrovské dluhy, které Saddám Husajn zanechal v Iráku. Když v roce 2003 nový irácký režim zahájil restrukturalizaci svých dluhů, objevily se silné tlaky (stejně jako v případě jihoafrických dluhů) na to, aby při oddlužování byla uplatněna doktrína opovrženíhodných dluhů. Výzvy k uplatnění doktríny přicházely nejen z akademického prostředí, ale také od vedoucích úředníků v rámci administrativy USA i WB, nicméně podobně jako u dluhů apartheidu doktrína jako taková nebyla použita (Damle, 2007).

3.2 Výklady doktríny opovrženíhodných dluhů

3.2.1 Definice Alexandera N. Sacka

O Alexanderu Sackovi se píše jako o ruském právníkovi, svého času též ministrovi cara Mikuláše II, který po revoluci v roce 1917 emigroval do Paříže, kde se stal profesorem práva. Koncept opovrženíhodných dluhů se objevuje v jeho dvou knihách z roku 1927 o povinnostech nástupnických států: Vliv státní transformace na veřejné dluhy a ostatní finanční závazky (*The Effects of State Transformations on Their Public Debts and Other Financial Obligations*) a Sukcese veřejných dluhů státu (*The Succession of the Public Debts of the State*).

Dle Adamsové (1991) byl podobně jako mnoho jiných právníků a myslitelů té doby i Sack přesvědčen, že odpovědnost za veřejné dluhy by měla zůstat zachována a státní povinnosti by měly zavazovat celé území spíše než konkrétní vládní systém. Bez silných a pevných pravidel by podle Sacka v obchodních i politických mezinárodních vztazích zavládl chaos. Vedle tohoto přesvědčení ovšem podotýkal, že dluhy nevytvořené v zájmu státu by neměly být vázány na toto obecné pravidlo. Tyto dluhy nazval „dettes odieuses“, česky tedy opovrženíhodné dluhy.

Sack byl prvním autorem, který použil tento výraz v souvislosti s praktikami uplatňujícími se při transformacích státních útvarů. King (2007a) popisuje, že ve svých pracích čerpal z teorií a prací francouzského univerzitního profesora práva Gastona Jèze, který vyvinul koncept teorie dluhů režimu (*dettes de regime*), tedy dluhů sjednaných v době

míru, avšak s cílem podrobit si obyvatele svobodného území. Sack Jèzeovy myšlenky zobecnil a ve svých úvahách navíc zohlednil případy státních praktik uplatněných na Kubě, v Mexiku a Polsku, jež jsou zmíněny výše. Následně vytvořil trojí typologii opovržením hodných dluhů. Prvním typem byly opovržením hodné dluhy celého státu. Druhý typ se týkal obyvatelstva jen části státu a třetí byly dluhy tzv. nové vládní mocnosti (tj. válečné dluhy). Definice prvního typu, tedy dluhů opovržením hodných pro celý stát je v literatuře zabývající se touto problematikou používána nejvíce a obecně je přijímána jako nejkompexnější. Toto vymezení je založeno na třech kritériích, které dluh musí splnit, aby mohl být považován za opovržením hodný. Sack napsal:

V případě, že diktátorský režim dojedná půjčky, nikoli pro potřeby či zájmy státu, ale spíše aby upevnil svůj vlastní režim nebo potlačil lidová povstání atd., jsou takové dluhy považovány za opovržením hodné pro obyvatelstvo daného státu.

Tyto dluhy nejsou vázány na národ, protože to jsou dluhy režimu či osobní dluhy sjednané mocností, jež podepsala smlouvu o dluhu, a tudíž zanikají se zánikem této mocnosti. ... Argumentem stanovujícím, že takové dluhy nemohou být pokládány za dluhy zavazující území daného státu, je nemožnost splnit jednu z podmínek, které určuje zákon o Státních dluzích. Dle něho musí být státní dluh vytvořen v zájmu a ve prospěch státu a stejně tak využit. Dluhy, které při vědomí věřitele nesplňují tyto podmínky, nejsou závazné pro stát, kterému se podařilo sesadit vládu, která takové dluhy sjednala. Výjimkou je případ, kdy je i takto sjednaný dluh v určitých mezích pro národ prospěšný. (Sack, 1927 in Howse, 2007:2)

V odstavci autor popisuje první dvě kritéria, a to, že dluh musí být zprostředkován despotickou mocí⁴ a výnosy ze státních půjček nesmí být sjednány a utráceny ve prospěch obyvatel daného státu. Třetí podmínkou je vědomí věřitele o tom, že dluhy nepřinesou žádný prospěch pro populaci daného státu, jak je popsáno níže.

Věřitelé se dopustili nepřátelských kroků vůči lidu, a tak nemohou očekávat, že ten samý lid, který se osvobodil od despotického režimu, převezme dluhy opovržením hodného charakteru. ... I v případě, že je jeden despotický režim svržen jiným, neméně despotickým a neochotným plnit vůli lidu, nejsou dluhy sjednané předchozím režimem jakkoli závazné pro ten nový. (Sack, 1927 in Adams, 1991)

⁴ Případ odmítnutí kubánského dluhu americkou vládou, který je zmíněn výše, počítá s doplňujícím prvkem, a to je smlouven dluhu bez souhlasu a vědomí obyvatel daného státu. Sack diskutoval ve svých teoriích i tuto podmínku, která je přímo zahrnuta v kritériu despotické moci. (Ochoa, 2007) Některé dostupné zdroje definici této podmínky přisuzují až pozdějším autorům, některé ji zahrnují mezi kritéria stanovená prvotně Sackem.

Alexander Sack se zabýval mnoha typy opovrženíhodných dluhů, od válečných dluhů přes dluhy sjednané za účely podrobení obyvatel až po ty, jež jsou sjednány pro zjevně osobní zájmy panovníků, členů vlád či skupin spojených s nimi. Dle Howse (2007) Sack zastával názor, že by se jeho doktrína měla stát obecně uznávanou součástí mezinárodního práva, přesto však připustil, stejně jako další autoři zabývající se touto problematikou, že existuje mnoho množností, jak zneužít takové doktríny v různých situacích.

S cílem vyloučit svévolné zamítání dluhů pod značkou „opovrženíhodnosti“, Sack navrhl postup používání doktríny v praxi, který měl být spravedlivý pro všechny státy. Nové vlády spolu s pomocí mezinárodního tribunálu musí dokázat, za prvé, zda ty potřeby, na které minulé vlády požadovaly dané půjčky, skutečně nesouhlasí se zájmy veškerého či části obyvatelstva daného státu. Zároveň je třeba ověřit, zda si věřitelé byli vědomi špatného účelu půjčky. Pro uplatnění těchto dvou bodů je na věřitelích, aby dokázali, zda jejich finanční pomoc nebyla použita na špatné účely a nijak nepoškodila fungování státu a jeho obyvatel. Pokud tak věřitelé nemohou učinit, dluh by se měl stát nevymahatelným. (Sack 1929, in Howse, 2007)

3.2.2 Alternativní pohledy na koncept opovrženíhodných dluhů

Definováním nelegitimních, nelegálních či opovrženíhodných dluhů se po Alexanderu Sackovi zabývala celá řada odborníků, kteří více či méně pokračovali v jeho snahách o začlenění konceptu nelegitimně smluvených dluhů do mezinárodního práva.

King (2007a) mezi významné osoby v této oblasti zařazuje Němce Ernsta H. Feilchenfelda, který se věnoval mnoha problémům v oblasti státního nástupnictví. Ve svých pracích prozkoumával případ výše zmíněných kubánských dluhů, jež nazval dluhy uvalené, ale také to, co lze chápat pod pojmy absence souhlasu obyvatel a prospěchu pro obyvatele. Určení obojího shledal velmi problematické, avšak obecně se postavil za nutnost řešit problematiku státních nelegitimních půjček. Dalšími znalci v oblasti nelegitimních dluhů byli také Daniel Patrick O'Connell a Mohammed Bedjaoui. Bedjaoui, zvláštní zpravodaj Mezinárodní právní komise pro projednávání Vídeňské úmluvy o sukcesi států, se věnoval definici opovrženíhodných dluhů v rámci státního nástupnictví. Jeho definice nebere v potaz ani absenci souhlasu obyvatel ani věřitelovo povědomí o nezákonnosti půjčky. Podle něho se opovrženíhodnými dluhy rozumí:

- a) Z hlediska nástupnictví státu – všechny dluhy smluvené předchozím státem, které byly utraceny v rozporu se zájmy nástupnického státu nebo území, které se na něj přenáší.
- b) Z hlediska mezinárodního společenství – všechny dluhy sjednané předchozím státem za účelem, který není v souladu s mezinárodním právem a zejména se zásadami mezinárodního práva zakotvenými v Chartě Organizace spojených národů. (Bedjadoui, 1977 in Howse, 2007: 3)

V druhé polovině 20. století se objevuje stále více akademiků, kteří se touto problematikou zabývají. Tzv. klasický model opovrženíhodných dluhů se třemi obecně známými kritérii je popisován Jeffem Kingem. Tématikou se zabývá také ekonomka Patricia Adams, která se mimo jiné angažuje i v otázce iráckých dluhů. Dalšími významnými osobnostmi v této oblasti jsou např. Robert Howse, Joseph Hanlon, Ashfaq Khalfan a mnoho dalších.

3.3 Tři kritéria určující opovrženíhodnost dluhu

Jak bylo řečeno na začátku této kapitoly, neexistuje jednotná a společná definice konceptu opovrženíhodných dluhů uznaná mezinárodním společenstvím. Sackova doktrína je však mezi znalci v popředí, i když od jejího vzniku uběhlo už přes 80 let a společnost za tu dobu prodělala mnoho sociálních, ekonomických i dalších změn. Nehledě na historickou stránku věci, možnost prohlásit dluhy za opovrženíhodné se dnes obecně odkazuje na již zmíněná kritéria, která byla úplně poprvé použita americkými komisaři v souvislosti s kubánským případem a později definována Sackem a dalšími autory upravována, měněna či rozšiřována. Dnes je za předního představitele klasického modelu opovrženíhodných dluhů považován Jeff King se zabývá podrobnou analýzou tří kritérií, tedy: absencí souhlasu obyvatel, absencí přínosu pro obyvatelstvo a věřitelovým povědomím o těchto skutečnostech.

První rys opovrženíhodných dluhů, tedy **absence souhlasu obyvatel**, je mezi odborníky považován za nejvíce sporný. Absence souhlasu má kořeny v Sackově kritériu o despotickém režimu (King, 2007a), za jehož vlády musí být půjčka smluvena. Někteří autoři, jako například Buchleit, Gulati a Thompson, považují tuto podmínku za nadbytečnou a upřednostňují kritérium přítomnosti despotické moci, které samotné obsahuje absence souhlasu (Ochoa, 2007). Feilchenfeld naproti tomu zamítá kauzální vztah mezi

despotickým režimem a nevědomostí obyvatel země a říká, že definice opovrženíhodných dluhů sice musí obsahovat kritérium absence vědomí, ale to, že není omezeno přítomností diktátorského režimu (King, 2007a).

Kritérium **absence přínosu** pro obyvatelstvo je hlavním aspektem doktríny i mnoha souvisejících teorií. Tato podmínka dle Kinga (2007a) přináší hned několik sporných otázek, které vyvstávají při aplikaci tohoto kritéria v praxi, a to např. obtížnost určit intenzitu neprospěchu, tedy rozsahu škod způsobených obyvatelstvu, která je nutná pro splnění podmínky. Další otázkou je, zda obecně půjčování despotickým režimům značí neprospěch pro obyvatele a tedy opovrženíhodný účel půjčky. Přímá souvislost tu pravděpodobně není, ale měl by zde být kladen důraz na konkrétní skutečnosti spojené s danými úvěry, se kterými musí být obeznámen především věřitel. Poslední a nejkontroverznější otázkou zůstává, kdo a jak by měl rozhodovat o tom, které úvěry jsou prospěšné a které nikoli.

Mnoho teoretiků se shoduje na tom, že pokud má existovat výjimka z pravidla o kontinuitě závazků nástupnických států či režimů, musí zde být i podmínka **vědomí věřitelů** o úvěrech, které sjednávají (King, 2007a). Jednoduše řečeno, pokud věřitel nevěděl nebo neměl možnost zjistit jaké je pozadí smluveného úvěru, neměla by mu za to být připisována ani odpovědnost a následné ztráty. Na druhou stranu bylo mnohokrát prokázáno, že věřitelé úmyslně přehlíželi jasné případy opovrženíhodného nebo nelegitimního sjednávání úvěrů. Stejně jako u druhého kritéria, i toto vyvolává spoustu sporných otázek a problémů při aplikaci. Dnes je ovšem o mnoho vyšší dostupnost informací a existuje řada organizací zabývajících se hodnocením politických podmínek, stupně korupce a porušování lidských práv v dané zemi. Pro věřitele by tedy mělo být snazší správně a odpovědně uzavírat své smlouvy.

3.4 Typy opovrženíhodných dluhů

V době přibližně do poloviny 20. století se v právní literatuře, především díky právním studiím renomovaných vědců, ale také státní praxi, vymezily dva hlavní typy opovrženíhodných dluhů. Většina autorů se shoduje na pojmenování prvního z nich, a tedy válečných dluhů. Na názvu druhého typu opovrženíhodných dluhů se autoři shodují již méně. Dle těch nejznámějších jsou to buď dluhy nepřátelské, podmaňující, uvalené, vnucené či dluhy režimu.

Co se týče *válečných dluhů*, Howse (2007) popisuje klasickou definici, která říká, že se jedná o dluhy, které měly sloužit k pokrytí nákladů spojených s válčením daného státu, jenž byl ovšem následně ve válce poražen. Vítězný stát si pak přisvojil jeho území. Princip opovrženíhodných dluhů se uplatňuje na možnost vítězné strany odmítnout splácet dluhy poražené země. Pro druhý typ, pro něhož je podle povahy dluhu nejvhodnějším názvem *nepřátelský dluh*, platí definice více se blížící Sackově doktríně. Jsou to dluhy sjednané způsobem, který představuje agresivní gesto vůči obyvatelstvu (Khalfan et al., 2003). Jejich účelem je například napomoci podrobení obyvatelstva daného státu despotickou mocností, represi hnutí za nezávislost či ekonomické nebo politické kolonizaci území. V současném chápání pojmu by to byly dluhy režimů páchajících například genocidy, dopouštějících se mezinárodních zločinů, hrubě nebo systematicky porušujících lidská práva apod.

Oba typy popisují takové dluhy, které souvisejí s praktikami koloniální éry a období světových válek a které se vztahují výlučně ke státní nikoli vládní transformaci. Dnešní pojetí konceptu se od vnímání Sacka, Feilchenfelda a dalších velmi odlišilo. Současní zastánci doktríny opovrženíhodných dluhů se věnují především její aplikaci v oblasti dluhů despotických či diktátorských režimů rozvojového světa, jejichž výnosy jsou utráceny ke zvyšování osobního majetku diktátorského vůdce a jeho nejbližších nebo pro vojenské a policejní potřeby potlačující lidová povstání atd. Tato nová kategorie v rámci opovrženíhodných dluhů je označena jako „*dluhy rozvojového světa, které nejsou utráceny ve prospěch obyvatelstva*“ (Khalfan et al., 2003: 19). Gray (2007) dluhy, z nichž netěží stát, ale jedinec či úzká skupina lidí, označuje za *korupční dluhy* a jako příklad uvádí půjčky kostarického diktátora Federica Tinoca.⁵ V těchto nových teoriích se začíná prolínat koncept opovrženíhodných dluhů s širokým spektrem dluhů nelegitimních, jež jsou zmíněny výše. Mohou sem spadat nespravedlivé a nezákonné dluhy či pohledávky vzniklé za nezákonné okupace daného státu atd.

3.5 Současný pohled na doktrínu opovrženíhodných dluhů

Sackova představa o opovrženíhodných dluzích je prvním ucelenějším výkladem této problematiky, ovšem v pozdějších letech se setkává s mnoha odpůrci a na mnoha místech oprávněnou kritikou. Jeho konceptu bezesporu nelze upřít významné místo v oblasti

⁵ Dle Graye (2007) rozhodnutí Williama Howarda Tafta v kostarickém případě zmíněném výše poskytuje historický základ pro uplatnění doktríny opovrženíhodných dluhů pro případy korupce.

dlužní problematiky spojené s nástupnictvím států. Avšak mnozí zastánci doktríny kladou někdy až přehnaný důraz na jeho výklad. Sackova interpretace problematiky a postupné ustanovení výše zmíněných kritérií jsou dnes obecně používány a považovány za přínosné, ale historické zasazení typologie a navrhovaná aplikace doktríny, která se vztahuje výlučně na státní nástupnictví, je spíše přežitkem. V dnešním pojetí opovrženímhodných dluhů se většinou jedná o diktátorské dluhy a transformaci vládnoucích režimů (např. změna iráckého režimu), spíše než celých států.

Sám Sack je mezi publicisty brán za jakousi legendu – bývalý ministr a mezinárodně uznávaný vědec v oblasti opovrženímhodných dluhů. Pravda se ale pravděpodobně ubírá jinou cestou. Nová verze o životě zakladatele konceptu opovrženímhodných dluhů je velmi odlišná. Sack dle ní prý nebyl tak obdivuhodným a renomovaným vědcem, jak se dnes píše, a ani ruským ministrem či velkým příznivcem odpouštění dluhů (Ludington, Gulati, 2008). Zjištění o možné nekompetentnosti zakladatele celého učení hraje do karet kritikům, kteří napadají legitimitu doktríny a její možné začlenění mezi mezinárodní právní obyčeje, a utváří ještě větší zmatek v už tak nesourodé a nejasné problematice.

Současné chápání opovrženímhodných dluhů se ubírá jinou cestou, než tomu bylo v první polovině 20. století. Tedy v post-koloniální době, která dala vzniknout řadě nových republik, i v době kdy se často měnily hranice evropských států a vyvíjely se nové ideologie socialismu, komunismu a fašismu. Nezdá se být úplně vhodné slepě následovat koncept navržený v historicky, ekonomicky a sociálně odlišné době. Dnes se snahy některých odborníků ubírají směrem k nalezení možností, jak koncept rozumně včlenit mezi legální nástroje mezinárodního práva a jak přistupovat k problému posouzení opovrženímhodnosti jednotlivých dluhů nebo režimů. Jednotlivé teorie se ale stále velmi rozcházejí, a tak je těžké nalézt vhodný kompromis.

4 Právní postavení doktríny opovrženíhodných dluhů

Koncept opovrženíhodných dluhů je, stejně jako mnoho jiných konceptů v rámci mezinárodního práva, formován mnoha normativními zdroji. A to např. pojmy suverenity a státnosti, myšlenkami spravedlivého jednání a spravedlnosti ve smluvních vztazích a v neposlední řadě také zásadami ochrany lidských práv. Mírové smlouvy či jiné mezinárodní dohody mohou nepřímo uznat nárok státu na odmítnutí dluhů, avšak v současné době neexistuje žádný právní rámec, který by se touto problematikou přímo zabýval, a samotné opovrženíhodné dluhy pozbývají právního zakotvení.

Původní přístupy, obzvláště Sackova doktrína opovrženíhodných dluhů, vyvolávají komplikované otázky, a to především v definici samotného významu, účelu a praktickém použití. Je velmi problematické hledat právní podporu pro něco, co není jasně definováno a vymezeno. Cílem této kapitoly není nalézt argumenty pro podporu doktríny opovrženíhodných dluhů vymezenou Sackem ani pro jinými autory definované dluhy. Výklad A. Sacka je sice mnohdy považován za konvenční, avšak od jeho vzniku jako takový nehrál téměř žádnou roli v konkrétních sporech (Stephan, 2007) a ve své původní podobě pravděpodobně nikdy nebude uznán. Dle Kinga (2007a) je Sackovo označení „opovrženíhodné dluhy“ pouhým pojmenováním těch dluhů, které splňují již zmíněné tři podmínky (absence vědomí, absence prospěchu a vědomí věřitele o obojím). Obecně se obhájci teorií snaží nalézt podporu v pramenech práva, a potvrdit tak výjimku z pravidla o splácení pro tyto a obdobné typy dluhů, a to bez ohledu na terminologie, které jsou dnes používány. Podstata této kapitoly spočívá především ve shrnutí a zhodnocení možné právní podpory všeobecné teorie nelegitimních a opovrženíhodných dluhů.

4.1 Pravidlo splácení

Jak již bylo řečeno, žádné zdroje práva jasně neupravují situace, které nastávají při vzniku opovrženíhodných dluhů. Takto sjednané dluhy tedy nejsou nelegální a zákon nepovoluje, aby státy tyto dluhy odmítly platit. Opovrženíhodné dluhy se obecně vztahují k situacím, které nastávají při státním a vládním nástupnictví. V podkapitole 2.2, kde byla diskutována tato problematika, se tradiční přístup rovnal dané povinnosti nově nastupujících vlád a států nést závazky svých předchůdců. Khalfan et al. (2003) uvádí, že teorie státního a vládního nástupnictví (tedy přejímání všech povinností po státní či vládní transformaci) a pravidlo pacta sunt servanda (dohody musí být dodržovány) formují zásadní

složky údajného statusu quo v oblasti mezinárodních dluhů a vytváří tzv. pravidlo splácení (rule of repayment). Pokud jde o státní a vládní nástupnictví, jedná se o velmi komplikovanou právní problematiku, která by však vyžadovala hlubší studium. Z právního hlediska je rovněž důležité pravidlo pacta sunt servanda, které bude následně blíže vysvětleno.

Princip pacta sunt servanda, tedy „dohody musí být dodržovány“, je jedním ze základních prvků mezinárodního práva, které určují chování státu mimo jiné v rámci dlužní problematiky. Tato prastará zásada pochází již z římského práva a dnes je zakotvena ve Vídeňské úmluvě o smluvním právu. Dle této úmluvy je zásada pacta sunt servanda spolu se zásadami všeobecného souhlasu a dobré víry všeobecně uznávaným pravidlem. V části III, článku 28 je princip pacta sunt servanda popisován takto – „každá platná dohoda je závazná pro všechny strany a musí být jimi vykonávána v dobré víře“ (Vienna Convention on Law of Treaties, 1969). Tato zásada je tedy závazným pravidlem, které se vztahuje i k problematice zahraničních dluhů. Princip stanovuje, že všechny státy zavazující se smluvně k dohodám o půjčce jsou povinovány tyto dohody plnit a dané půjčky splatit za jakýchkoli podmínek v plné výši. V rámci pacta sunt servanda nejsou uznávány téměř žádné výjimky, a to ani při státním či vládním nástupnictví. Princip tak bývá základním a zásadním argumentem proti utvoření právního rámce pro opovrženímhodné dluhy a často prvním argumentem jejich odpůrců. Dle Pauluse (2005) tato norma nepředstavuje zastaralé a nepružné právní ustanovení, avšak zásadu, která staví na pevně daných pravidlech utvářejících jasný řád v ekonomických i mezilidských vztazích.

Mnoho odborníků ovšem navrhuje narušení této zásady a vytvoření jiné teorie týkající se opovrženímhodných dluhů. O'Connell (1967, citováno dle Kinga, 2007a) přichází s myšlenkou spravedlnosti, která by měla přetrvávat navzdory porušení formálních smluvních dohod v rámci státního nástupnictví. Paulus (2005) zdůrazňuje, že před tím, než by se mohlo přistoupit k nějaké zásadnější změně v tomto právním ustanovení, je třeba vzít v úvahu všechny možné reakce ze strany postižených subjektů, které touto změnou budou vyvolány. Na druhou stranu ovšem uznává, že narušení zásady pacta sunt servanda je dlouhodobý světový trend, který se v některých oblastech práva, např. v právu civilním podařilo prosadit.

V minulosti došlo k několika málo případům, kdy byla zásada pacta sunt servanda porušena a dluhy označené jako opovrženímhodné byly shledány neplatnými. Dalším uplatněným důvodem pro porušení bylo také prohlášení neschopnosti států splácet dluhy (například v případě Argentiny). Koncepce opovrženímhodných dluhů a zavedení jejich právně

závazné doktríny tedy nemusí být neúspěšné kvůli přísnému pravidlu *pacta sunt servanda* a rozrušování tohoto principu v mnoha oblastech práva je toho zářným příkladem. Je však sporné, zda můžeme konkrétní případy úspěšného uplatnění opovrženíhodných dluhů považovat za státní praxi, a tak tuto teorii zařadit mezi mezinárodní zvykové právo.

Autoři, kteří se zabývají teoriemi opovrženíhodných dluhů a podporují různé metody jejich uplatnění, mají za to, že by koncept měl fungovat jako výjimka k obecnému pravidlu splácení. Pokud budou splněny dané povinnosti (nejpravděpodobněji určení opovrženíhodnosti daného dluhu), měl by být dluh nevymahatelný podle mezinárodního práva. Jestli lze nalézt přesvědčivé důvody, respektive možnosti, pro to, aby byl status quo v případech opovrženíhodných dluhů změněn, bude diskutováno v následujících podkapitolách.

4.2 Důvody pro právní zakotvení teorie opovrženíhodných dluhů

Několik důvodů pro ospravedlnění doktríny opovrženíhodných dluhů již bylo nastíněno v předešlých kapitolách. Ze strany aktivistů či nevládních organizací se většinou jedná o principy morálky a spravedlnosti, někdy i víry. Akademici, právníci či politici podporující doktrínu tyto hodnoty většinou rovněž uznávají, avšak pohlíží na problém i z právních a ekonomických hledisek, kde se setkávají se značnými problémy. Některé kritické pohledy a argumenty proti uplatnění doktríny zde tedy budou také zmíněny. Asi největší problém je dle mého názoru v samotném vymezení opovrženíhodných dluhů. Odborníci se rozcházejí v tom, jak tyto dluhy posuzovat a kam je řadit a ne vždy hovoří o stejných pojmech. Je pak velmi těžké sjednotit argumenty a vytvořit ucelený obraz o dané problematice. Důvodů pro i proti je možné najít celou řadu, ve dvou následujících podkapitolách jsou naznačeny jen ty základní.

4.2.1 Morální odůvodnění

Zahraniční zadlužení a problémy se splácením jsou uváděny jako jedna z příčin chudoby v mnoha rozvojových zemích. Zastánci zařazení doktríny opovrženíhodných dluhů do mezinárodního právního rámce zakládají své argumenty v první řadě na ochraně lidských práv občanů zemí, kteří jsou těmito dluhy zatíženi. Argumenty obhájců teorie jsou nejčastěji založeny na takových myšlenkách, jako je zabránění morálnímu hazardu ze

strany věřitelů, korupci, podvodům, nemorálnímu jednání či úmyslnému zavírání očí před jasnými skutečnostmi. Konkrétně se jedná především o vyjádření nesouhlasu s takovými režimy, které vykrádají státní pokladny či utlačují a poškozují své vlastní občany a s věřiteli, kteří tomu beztrestně přihlíží. Půjčky takovým režimům zatěžují obyvatele těchto zemí hned dvakrát. Nejprve v podobě utlačování anebo vykrádání peněz, které byly původně určeny pro dobro občanů daného národa, později po transformaci režimu, v podobě dluhové služby, která dále zatěžuje jejich blahobyt. Z pohledu etiky jsou pokládány otázky typu – z jakého důvodu by měli občané Jihoafrické republiky splácet dluhy, které přispěly k jejich samotnému utlačování či proč by obyvatelé Konžské demokratické republiky měli splácet dluhy, které nikdy nesloužily v jejich prospěch? Pokud těmto státům a jeho obyvatelstvu půjčky opravdu žádný užitek nepřinesly, dle morálního hlediska by zásady mezinárodního společenství neměly přispívat k jejich dalšímu utrpení. Nicméně, výtěžky z půjček jsou zaměnitelné a jejich využití je často použito na různé účely – některé prospěšné, jiné nikoli. Jeden z problémů tedy nastává v situacích, kdy části některých opovržených dluhů nakonec skutečně slouží ku prospěchu obyvatelstva. Jak soud určí, který díl úvěru je opovržen hodný a který nikoli a co způsobí uplatnění doktríny těm zemím, které jsou existenčně závislé na půjčkách, jež jim přináší alespoň nějaký užitek? Někteří autoři neuznávají tento argument a označují dluhy sjednané despotickými režimy za celkově opovržen hodné (viz např. Hanlon, 2002), jiní se snaží nalézt řešení jinde, například v nahrazení kritéria o absenci prospěchu jinými mechanismy.

Nehledě na některé připomínky, morálních argumentů je v rámci obecné teorie opovržených dluhů velmi mnoho a ve většině jsou považovány za dostatečně přesvědčivé k tomu, aby byla doktrína předmětem dalšího projednávání (Buchheit, Gulati, 2008). Z morálního pohledu by tedy nemělo být otázkou zda, ale jak zavést doktrínu, aby co nejlépe zapadla do právního rámce a spravedlivě fungovala ku prospěchu mezinárodního společenství.

4.2.2 Ekonomická odůvodnění

Ekonomické ospravedlnění doktríny se potýká s o něco většími problémy, než to morální. Základní odůvodnění v první řadě zahrnuje možnost zabránit věřitelům legálně poskytovat prostředky, které jsou neefektivně využity, je jimi plýtváno či jsou prostředkem k nezákonné činnosti (Bolton, Skeel, 2007). Další zcela logický argument ukazuje na

snížení dluhové zátěže pro obyvatele. Pokud mají opovrženímhodné režimy horší přístup k financování, je méně pravděpodobné že vydrží dlouho u moci (Jayachandran et al., 2006). Upevnění doktríny by tak mohlo zvýšit šance na svržení nedemokratických režimů či odradit případné diktátory od převzetí moci. Pro demokratický stát je pak otevřena snazší cesta k ekonomickému růstu. Velká dluhová zátěž v podobě nespravedlivých opovrženímhodných dluhů by také mohla přispívat k hroucení států. Zhroucené státy (failed states) dnes představují globální bezpečnostní rizika v podobě např. terorismu a přináší i mnoho dalších problémů. Ustálená pravidla a jasné zakotvení doktríny by také mohly snížit finanční zátěž při řešení dlužních sporů. Dnes jsou takové spory řešeny pomocí ad hoc vyjednávání, které se mohou stát velmi zdlouhavé, neefektivní a tedy nákladné. Ušetřené zdroje by pak mohly být využity tam, kde je to více potřeba.

Na druhou stranu je třeba říci, že zavedení doktríny celkově ztíží půjčování. Věřitelé si rozmyslí, zda uzavřou smlouvu s režimy, které by v budoucnosti mohly být označeny za opovrženímhodné a jejich obavy se promítnou do vyšších úrokových sazeb půjček. Někteří autoři však kritizují některé z vyřčených ekonomických výhod zavedení principu opovrženímhodných dluhů. Choi a Posner (2007) se zabývají analýzou dopadů případné aplikace doktríny a dospívají k názoru, že v některých případech by zavedení doktríny dotčené země ještě více poškodilo.

4.3 Možnosti začlenění teorie opovrženímhodných dluhů mezi prameny

práva

Je možné postřehnout, že doktrína opovrženímhodných dluhů má poměrně velké obtíže, pokud jde o její právní zakořenění. To představuje přes více než sto let trvající problém, pro který bude v blízké budoucnosti jen stěží nalezeno vyhovující řešení. Na cestě k uznání totiž stojí mnoho překážek. Hodně odborníků se však snaží najít cesty pro začlenění principu opovrženímhodných dluhů mezi právní zásady. Většina z nich usiluje o nalezení podpory především v mezinárodním veřejném právu. Jsou ovšem i tací, kteří tento postup kritizují a obrací se spíše na vnitrostátní právní systémy. Dle Buchheita et al. (2007) doktrína opovrženímhodných dluhů nenalezne v rámci mezinárodního veřejného práva potřebného konsenzu a sjednocené definice. Tito autoři navrhuji zaměření na dlouhodobé a pevně zavedené zásady soukromého vnitrostátního zákona. Následující podkapi-

toly budou věnovány oběma variantám, v kterých by mohla být nalezena právní opora pro doktrínu, tedy mezinárodnímu i soukromému právu.

4.3.1 Mezinárodní právo

Mezinárodní právo zahrnuje relativně mnoho zdrojů, které by potenciálně mohly sloužit k podpoře opovrženíhodných dluhů. Podle článku 38 Statutu Mezinárodního soudního dvora (Statute of the International Court of Justice) o kompetencích soudu vychází mezinárodní právo z těchto základních zdrojů:

- Mezinárodní úmluvy, obecné nebo zvláštní, stvrzené subjekty mezinárodního práva (především státy)
- Mezinárodní zvykové právo
- Obecné právní zásady uznané civilizovanými státy
- Soudní rozhodnutí a texty nejkvalifikovanějších odborníků

Mezinárodní úmluvy jsou pro tvorbu mezinárodního práva nejdůležitější. Samotná doktrína zde však může nalézt jen nepatrnou podporu (Paulus, 2007). Jak je zmiňováno na začátku třetí kapitoly, v minulosti došlo k pokusům o zařazení konceptu opovrženíhodných dluhů do Vídeňské úmluvy o sukcesi států ve vztahu ke státnímu majetku, archivům a dluhům. K začlenění nakonec nedošlo a ani samotná úmluva nedosáhla dostatečného počtu ratifikací, který by byl nutný pro její platnost. Ve prospěch doktríny by ale mohly být využity některé části Charty Organizace spojených národů či dohody na ochranu lidských práv. Do budoucna by v boji proti opovrženíhodným dluhům mohla být nápomocná například Úmluva OSN proti korupci z roku 2003 (United Nations Convention against Corruption). Dle této úmluvy se ty subjekty, kterým je prokázáno zapojení do korupce, dopouštějí protiprávního jednání. Úmluva byla podepsána 140 a ratifikována 136 zeměmi. Ovšem její úspěšnost zůstává nejistá do té doby, než bude ustanoven účinný prováděcí mechanismus (Implementation Review of the UN Convention against Corruption, 2009).

Mnozí autoři v kontextu opovrženíhodných dluhů nejvíce zmiňují **mezinárodní zvykové právo**. Určení zvykového práva může být velmi komplikované a mezinárodní soudní dvůr se obtížností jeho určení zabývá mimo jiné v případě sporu o určení kontinen-

tálního šelfu v Severním moři.⁶ Mezinárodní zvykové právo je tedy dlouhodobá obecná praxe států (objektivní prvek), která je jimi vykonávána zároveň s přesvědčením, že je takové jednání právně závazné (tzv. opinio juris sive necessitatis). Zkráceně opinio juris je subjektivním prvkem, který je velmi důležitý pro stanovení právního obyčeje. Existuje, když dané státy smýšlí a jednají s přesvědčením, že je to pro ně právně závazné. Je mnoho mezinárodních právních aktů, které jsou vykonávány téměř vždy, ovšem motivovány jsou např. akty zdvořilosti či tradicí. Četnost státní praxe k vytvoření mezinárodního právního obyčeje tedy sama o sobě nestačí. (North Sea Continental Shelf Cases (Federal Republic of Germany v. Denmark; Federal Republic of Germany v. The Netherlands), 1969 ICJ Rep. in Abrahams, 2000)

Konec 19. a celé 20. století, především pak období po 2. světové válce a také po Studené válce, se neslo ve znamení mnoha státních a vládních převratů. V nemnoha případech, z nichž některé byly jmenovány dříve, byl princip opovrženíhodnosti dluhů použit. Někteří autoři se o tuto státní praxi opírají a jmenují několik významnějších historických událostí. Howse (2007) zmiňuje celkem 12 konkrétních příkladů, vedle dobře známých kubánských dluhů, arbitráže v Kostarice či dluhu apartheidu v Jihoafrické republice je v jeho výčtu i příklad iráckého zadlužení a nejnovější norské lodní exportní dluhy.⁷ Obhájcí však uznávají, že pro podporu doktríny mohou být některé konkrétní příklady problematické, např. protože v některých z těchto případů nebyly argumenty založené na opovrženíhodnosti dluhů hlavním důvodem pro oddlužení. Kritici zdůrazňují, že známé případy odmítnutí splacení dluhu jsou jako státní praxe nedostatečné a nezbytné předpoklady pro zařazení doktríny mezi mezinárodní zvykové právo ještě nebyly naplněny.

Obecné právní zásady jsou tvořeny zásadami právních systémů civilizovaných států. Dle Pauluse (2007) jsou samy o sobě dost kontroverzním zdrojem mezinárodního práva a nalézt zde podporu pro opovrženíhodné dluhy je velmi těžké. Někteří odborníci však

⁶ Spor, který byl MSD předložen v roce 1967, se týkal vymezení kontinentálního šelfu mezi Spolkovou republikou Německo a Dánskem na jedné straně a mezi Spolkovou republikou Německo a Nizozemskem na straně druhé. Soudní dvůr zamítl žádost Dánska a Nizozemska, které tvrdily, že delimitace má být provedena v souladu principem ekvidistany (linie, která je ve stejné vzdálenosti od obou hranic daných států), která je definována v Ženevské úmluvě o kontinentálním šelfu. MSD své odmítnutí mimo jiné odůvodnil tím, že zásada o ekvidistaně není nutně důsledkem obecného pojetí práva o kontinentálním šelfu a z několika důvodů také nemůže spadat pod pravidla mezinárodního zvykového práva. (ICJ, nedatováno)

⁷ V roce 2006 dospěla vláda Norského království k rozhodnutí, které zrušilo dluhy některých rozvojových zemí, jež vznikly v rámci lodní exportní kampaně z let 1976–1980. Norsko tehdy exportovalo 156 plavidel a lodní vybavení v celkové výši 3,7 miliard norských korun do 21 rozvojových zemí (Eurodad, 2006). Howse (2007) popisuje, že Norská vláda zdůraznila, že se zde rozhodně nejedná o opovrženíhodné ani nelegitimní dluhy. Dle vlády ke zrušení došlo na základě uznání společné odpovědnosti Norska a daných států za selhání rozvojových programů, u kterých nebyla dostatečně zhodnocena rizika.

zmiňují několik zásad, které by sem mohly patřit. Jde např. o teorii *bezduvodného obohacení* (*unjust enrichment*) a *zneužití práva* (*abuse of right*).

Doktrína zneužití práva stanovuje omezení práv člověka, pokud by jejich nadměrné či nepřiměřené vykonávání poškozovalo práva jiných osob. „Opovrženímhodné dluhy jsou výjimkou z plnění závazků, ne protože by se jednalo o nadměrné zatížení pro nástupní stát, ale spíše proto, že byly sjednány za zneužití práva. Zneužití spočívá v účelu, který je v rozporu se zájmy odpovídajícího subjektu (obyvatel)...“ (Frankenberg, Kneiper, 1984 in Khalfan et al., 2003: 35).

Bezduvodné obohacení, tedy situace, kdy je jedna strana nespravedlivě obohacena na úkor druhé a ta je pak povinna zajistit náležité odškodnění, je poměrně dobře zakotvený princip mezinárodního práva (Khalfan et al., 2003). V kontextu opovrženímhodných dluhů jej lze zvažovat oběma stranami. Pokud má být věřitelům splacen opovrženímhodný dluh, znamená to pro ně bezduvodné obohacení, poněvadž zadlužený stát je bez jakéhokoli prospěchu zatížen dluhovou službou. Na druhé straně by měla být chráněna i práva věřitelů. Pokud je stát půjčkou od věřitele obohacen a následně je závazek splacení zrušen, věřitel by měl mít nárok na tu část dluhu, která sloužila ke skutečnému obohacení státu a jeho obyvatel. Oba dva argumenty, tedy bezduvodné obohacení a zneužití práva vyvolávají v rámci doktríny opovrženímhodných dluhů mnoho sporných otázek. Dle Khalfana et al. (2003) by tyto zásady měly být brány spíše jako doplňující, nikoli samostatně stojící argumenty, které podporují začlenění doktríny do veřejného mezinárodního práva. Paulus (2007) podotýká, že i za předpokladu přijetí obecné právní zásady založené na morálce, není možné shledat všechny opovrženímhodné dluhy přijatelné v rámci tohoto druhu právního zdroje.

Soudní rozhodnutí a odborné právní texty nejsou příliš nakloněny k podpoře doktríny. Mezinárodní soudní dvůr je považuje spíše za vedlejší zdroj mezinárodního práva. Gelpert (2005) ve své práci zdůrazňuje, že žádný soud nikdy nevyužil opovrženímhodné dluhy jako důvod ke zrušení státních závazků. Jak víme, některá soudní rozhodnutí však opovrženímhodné dluhy brala v úvahu. Na obranu doktríny je třeba říci, že žádný soud ji také nikdy definitivně nezamítl.

4.3.2 Soukromé právo

Vnitrostátní právo některých zemí obsahuje zásady upravující vztahy mezi jednotlivými právními subjekty, které by mohly být využity jako podpora či paralela k opovržením hodným dluhům. Buchheit et al. (2007) analyzují možnosti soukromého práva ve věci opovržením hodných dluhů na příkladě půjček fiktivní země. Smlouvy o půjčce mají být řízeny v rámci zákona státu New York, pod jehož pravomoci se fiktivní země dostává. Po předpokládané změně ve vládě a následném odmítnutí předešlých dluhů se věřitel rozhodne podat na fiktivní stát žalobu a své půjčky získat soudní cestou. Tito autoři navrhuji několik typů možné obrany v rámci soukromého práva státu New York.

Buchheit et al. (2007) jako první navrhuji podívat se na problém z hlediska *veřejné politiky*. Podle nich je žádost o splacení půjčky neoprávněná kvůli existující korupci a vědomému nemorálnímu chování. A to jak ze strany vládních úředníků, kteří výtěžky z půjček nevyužily ve prospěch svých voličů, tak ze strany věřitelů, kteří o této situaci věděli či se o ní domnívali. Autoři se zde odvolávají na newyorský soud, který říká, že je v souladu s veřejnou morálkou a ustálenou veřejnou politikou, že straně bude zamítnuto odškodné, a to i za zdánlivě platné smlouvy, pokud se ukáže, že se uchýlila k hrubě nemorálnímu nebo nezákonnému chování při plnění svých činností. Přijetí newyorských právních norem by znamenalo zrušení mnoha opovržením hodných dluhů definovaných A. Sackem. V ustanoveních navíc nefiguruje podmínka despotickeho režimu, který by musel sjednat půjčku, norma by tedy mohla platit i pro demokratické režimy.

Pro vypořádání se s nelegitimními dluhy by mohla sloužit i myšlenka mravní zásady „*nečistých rukou*“. Tento princip rovněž omezuje možnosti věřitele vymáhat své dluhy, které však byly ujednány za neregulérních či neetických okolností. Dle amerického Nejvyššího soudu tato zásada upírá možnost spravedlivého soudu těm, kteří jednají nespravedlivě či se zlými úmysly ve snahách o vlastní úlevy, jakkoli nevhodné může být chování žalovaného subjektu (Buchheit et al, 2007). Doktrína opovržením hodných dluhů by tedy v kontextu zásady nečistých rukou mohla nalézt podporu, pokud budou věřitelům prokázány zlé úmysly či vědomost o nelegálním využití půjček. Věřitelům, kteří vědomě přispívají ke korupčním činnostem nebo podvodům státních zástupců, by v případě soudního sporu o splacení dluhů nemělo být vyhověno. Tento princip byl nápomocen v případě soudního sporu Jamese Adlera proti Nigerijské federativní republice z roku 1999. Kalifornský soud tehdy využil právě doktrínu nečistých rukou a zamítl žalobu Adlera, který

v minulosti vyplatil více než 5 milionů dolarů na úplatky pro nigerijské úředníky (Bonilla, 2007).

Další možností by mohl být *zákon o zastupování (agency law)* či podobný *zákon o svěřenectví (trust law)*. Zákon o zastupování je součástí obchodního práva a řeší ty vztahy, kde činnost jedné osoby přináší právní důsledky pro druhou, která souhlasila se zastupováním při jednáních. Zmocněnec pak nese zvláštní povinnost jednat ve prospěch svého zmocnitele (Buchheit et al., 2007). Převedeno do kontextu státních půjček, vláda či hlava státu představují zmocněnce a stát a jeho obyvatelé jsou zmocnitelé. DeMott (2007) navíc popisuje, že dle vnitrostátního zákona Spojených států lze učinit odpovědnou i třetí osobu, v našem případě by šlo o věřitele, který uzavřel dohodu se zmocněncem (vládou). Jedná se o případy, kdy podezřelé okolnosti či vlastní jednání zmocněnců jasně dávají důvod k pochybnostem o jejich důvěryhodnosti vůči svým zmocnitelům. Třetí strana pak má povinnost podezřelé okolnosti prošetřit. Pokud si je ale vědoma, že zástupce jedná nečestně, zmocnitel pak třetí straně není zavázán.

Takové principy jsou však v souvislosti s opovržením hodnými dluhy podrobovány kritice a lze zde najít mnoho problémů. Je třeba podotknout, že zákony o zastupování i svěřenectví nejsou tak docela relevantní v kontextu státních dluhů, kde jsou vztahy přece jenom založeny na odlišných poměrech. I tak by však mohly být zásady nějakým způsobem využity, jsou totiž rovněž založeny na pojetí etiky a spravedlnosti. DeMott (2007), který se ve své práci zabývá především vztahy mezi zákonem o zastoupení a státními dluhy, dochází k závěru, že tento princip je v kontextu státních dluhů velmi limitovaný a mohl by být pro doktrínu nápomocný pouze formou paralely.

V obchodním právu existuje tzv. princip „*piercing the corporate veil*“, což by se doslovně mohlo přeložit jako „propíchnout závoj obchodní společnosti“. Piercing the corporate veil je výjimka k obecné zásadě v obchodním právu, při níž jsou obchodní společnosti brány jako samostatné právnické osoby separované od svých akcionářů, úředníků a ředitelů (Thompson, 1991). Tato výjimka ukládá „propíchnout závoj obchodní společnosti“, tedy nepřihlížet k samostatnosti právnické osoby a Buchheit et al. (2007) navrhuji využít ji i v kontextu státních úvěrů.

Tito autoři přirovnávají stát k obchodní společnosti. Obchodní společnost je právnická osoba, což je považováno za tzv. právní fikci (společnost není lidskou bytostí, je však subjektem, který v určitých situacích může jednat jako osoba fyzická). Obojí, společ-

nost i stát jsou dle autorů právnické osoby právně uznané za samostatné jednotky svými ustavujícími členy – stát občany a obchodní společnost akcionáři. Stát je řízen vládou a obchodní společnost je spravována úředníky a řediteli (autory je tato skupina někdy nazývána „odpovědní akcionáři“ – ti co řídí). Stát i obchodní společnost mají možnost vytvářet smluvní vztahy s věřiteli či jinými partnery. V obou případech jsou zde tedy tři strany, v obchodní společnosti to jsou akcionáři, odpovědní akcionáři a věřitelé, v kontextu státních půjček pak stát (tj. obyvatelstvo), vládní úředníci a věřitelé.

Dle obecné zásady obchodního práva tedy za všechny závazky zůstává odpovědný subjekt – samotná společnost a ne její akcionáři, ředitelé či úředníci, kteří společnost vlastní nebo za ní jednají. Výjimka v podobě principu piercing the corporate veil soudům ukládá nepřihlížet k separaci společnosti od jejích členů a za činnosti společnosti soudit odpovědné akcionáře, jestliže se ukáže, že ti zneužili obecného principu samostatnosti obchodní společnosti a poškodili třetí stranu (věřitele). Pokud v kontextu opovrženímhodných dluhů dojde ke sporu mezi věřitelem a státem o splacení dluhu, dle obecného přístupu je za dluh zodpovědný stát (tj. obchodní společnost). Obdobně jako u principu piercing the corporate veil by ale samotný stát neměl nést odpovědnost za opovrženímhodné dluhy vyplývající ze smluv uzavřených vládami (tj. odpovědnými akcionáři).

4.4 Shrnutí

Kapitola nabízí několik hlavních myšlenek a možností, ve kterých by teorie mohla nalézt podporu. Nejednotnost odborníků v definicích a názorech na problematiku opovrženímhodných dluhů a práva však velmi přispívá k současné nejasné a komplikované situaci. Monitorování a vynucování zákonů je obecně velmi nákladné, avšak přítomnost nějakého závazného pravidla by mohla přispět k ustanovení standardu, který by mohl znamenat morálnější či opatrnější chování, a to jak ze strany dlužníků, tak ze strany věřitelů. Z úvah autorů Boltona a Skeela (2007) vyplývá, že pokud bude doktrína vhodně vymezena a použita, pro obyvatelstvo daných států to bude znamenat jediné ekonomickou prosperitu. Některé z navrhovaných přístupů a modelů aplikace doktríny opovrženímhodných dluhů budou diskutovány v následující kapitole.

5 Přístupy k aplikaci doktríny opovrženíhodných dluhů

Těžiště této kapitoly spočívá v rozboru kladů i záporů dvou hlavních navrhovaných přístupů k řešení opovrženíhodných dluhů, a to tradičního ex-post přístupu a modernějšího ex-ante přístupu založeného na identifikaci opovrženíhodných režimů. Na úvod je třeba říci, že žádný z níže navrhovaných přístupů se zatím neshledal s dostatečně silnou a nenapadnutelnou podporou. Většina analýz a modelů pochází z velmi nedávné doby, a tak je poměrně logické, že návrhy jsou představovány jen v teoretické rovině. Cílem kapitoly není vyzdvihovat některý z těchto přístupů, ale spíše ukázat, jaké aspekty jsou v této problematice nejvíce důležité a na co je třeba se zaměřit na cestě k vytvoření funkčního systému, který bude opravdu schopen získat všeobecnou mezinárodní podporu. Než bude dán prostor hlavním přístupům, pokusím se krátce nastínit některé kritické a zamítavé pohledy na zavedení doktríny opovrženíhodných dluhů.

5.1 Odmítavé přístupy

Některé mezinárodní finanční instituce, ale také jednotliví odborníci se k přijetí doktríny opovrženíhodných dluhů staví záporně. Často odmítají a kritizují uznání doktríny jako právní normy s tím, že existují již zavedené, lepší a flexibilnější mechanismy, které řeší zadluženost států, a to i těch, které jsou nebo byly v područí despotického režimu. Někteří se také domnívají, že důsledky, které by mělo zavedení doktríny, by mohly být pro dané státy velmi negativní. Choi a Posner (2007) uvádí, že doktrína opovrženíhodných dluhů je založena na nerealistických předpokladech, co se týče motivů a postupů diktátorských režimů. Její zavedení pak může být obojí, prospěšné i škodlivé pro dané státy, a to v závislosti na konkrétních souvislostech. Dle Chenga (2007) jsou samotné mezinárodní rozhodovací procesy lépe nastaveny tak, aby v zájmu podpory lidských práv řešily problémy, které vznikají při státním nebo vládním nástupnictví. Účastníci mezinárodního systému, např. nástupnické státy, média, nevládní organizace či jiné státy nebo subjekty, mohou jednoduše vznést tvrzení proti splácení nelegitimních dluhů, které se ukážou být nespravedlivé nebo fatální pro daný stát. Jiné strany následně mohou reagovat na tato tvrzení, nastává otevřený politický dialog a nakonec je dosaženo mezinárodního rozhodnutí. Dle tohoto autora je to tedy reálná politika, která je jako jediná schopna spolehlivě řešit tuto problematiku spíše než dogmatické a nepružné uplatňování pravidel v podobě zavedení doktríny. Nehru a Thomas (2008) mají rovněž mnoho výhrad ke klasické doktríně

opovrženímhodných dluhů i k její rozšířené koncepci (některým dalším typům nelegitimních dluhů zmíněných na začátku práce) a jsou přesvědčeni, že zavést tuto doktrínu do procesu oddlužování by mělo neblahý efekt na mnoho rozvojových zemí. Tito autoři připomínají nedávné případy států, jejichž nové vlády se rozhodly jít cestou restrukturalizace spíše než uplatnit doktrínu a také se zmiňují o iniciativách HIPC, MDRI a Pařížském a Londýnském klubu jako institucích, které jsou dostatečně vybaveny a schopny řešit mnoho dlužnických problémů rozvojových zemí.⁸ Na druhou stranu tito autoři uznávají, že je třeba řešit obavy vznesené zastánci doktríny o potřebě vytvoření spravedlivého systému státních půjček, avšak navrhuje podporovat tyto snahy skrze zjišťování toho, co lze ještě udělat pro zlepšení postupů mezinárodních věřitelů a státních dlužníků na každodenní úrovni.

Může se zdát, že práce těchto odborníků jsou založené na logických hypotézách. Nicméně jejich návrhy, jak řešit tento problém, se mohou stát stejně nedokonalé a nespravedlivé jako přístupy k doktríně, které kritizují. Kritici navrhuje upřednostňovat flexibilní zavedené systémy před právním zakotvením doktríny. Tato flexibilita však často ustupuje transparentnosti a korektnímu jednání v konkrétních situacích. Zavedení systému uplatňovaného stejně na všechny státy by být spravedlivější možností, než je ta, kterou nabízí současné systémy kontrolované politicky silnými státy, které často následují pouze své strategické zájmy a zvýhodňují tak své spojence. Otázkou však zůstává, zda je v současné době možné takový spravedlivý systém nalézt.

5.2 Tradiční přístupy

Za tradiční přístupy k řešení otázky opovrženímhodných dluhů jsou považovány ty, jejichž základ tkví v teoriích Alexandera Sacka. Návrh samotného autora spočívá v tzv. přístupu půjčka za půjčkou (loan-by-loan approach), ve kterém měly být konkrétní dluhy posuzovány dle tří známých kritérií – absence souhlasu, prospěchu a vědomí věřitele o obojím. Většina současných komentátorů jeho model shledává za problematický a dnes jsou již k dispozici modernější a propracovanější návrhy, které však přesto vycházejí

⁸*HIPC* – iniciativa pro vysoce zadlužené chudé země (Heavily Indebted Poor Country) vytváří rámec pro všechny věřitele, včetně multilaterálních, který má pomoci při snižování dluhů nejchudších a nejvíce zadlužených zemí. V rámci *MDRI* (Multilateral Debt Relief Initiative), tedy Iniciativy pro snižování multilaterálního dluhu, je poskytováno plné odpuštění dluhů těm zemím, které úspěšně prošly iniciativou HIPC. *Pařížský klub* je neformální skupina nejbohatších věřitelských zemí světa, která se snaží o restrukturalizaci, snížení a odpuštění dluhů rozvojových zemí. *Londýnský klub* je výbor komerčních bank, který pravidelně jedná o restrukturalizaci či snižování státních dluhů.

ze stejných (Sackových) teorií. Tyto modely jsou někdy nazývány jako klasické či ex-post. Obecně, mezi hlavní cíl těchto přístupů patří podporovat legální odmítnutí opovržením hodných dluhů dle mezinárodního práva, tedy vytvořit soud, který bude ex-post posuzovat a rušit dané opovržením hodné dluhy. Největším obhájcem klasického modelu je Jeff King, který se ve svých pracích soustřeďuje na to, jak by měl soud interpretovat tři kritéria v praxi, aby mohl následně učinit právní rozhodnutí o opovržením hodnosti daného dluhu.

5.2.1 Uplatnění tří kritérií

Tři kritéria zde byla již několikrát diskutována, jejich analýzy a návrhy jejich uplatnění představují podstatu Kingova tradičního přístupu. Dle Kinga (2007b) by praxe při řešení nejspornější otázky *souhlasu obyvatelstva* se smlouvou o úvěru měla být nastavena následujícím způsobem. Pokud daný stát prokáže, že došlo k absenci prospěchu pro jeho obyvatelstvo, je to zároveň předpoklad pro nedostatek souhlasu. Břemeno se pak přесouvá na věřitele, kteří musí prokázat, že populace se smlouvou souhlasila.

U kritéria *prospěchu pro obyvatelstvo* King zdůrazňuje dva zřetele, které musí být projednány. A to prokázání prospěchu pro obyvatelstvo pokud jde o prvotní účel půjčky a zároveň pokud se jedná o její *skutečné využití*. Pokud je smluvený dluh určen na konkrétní účely, jeho hodnocení se stává poměrně jednoduchým úkolem. Jako neprospěšné účely jsou dle Kinga považovány: osobní obohacení; nákup zbraní k potlačení lidových povstání či pro boj ve válce, která není podporována obyvatelstvem; posilování institucí, jejichž cílem je udržet diktátorský režim; investice do infrastruktury podporující jen jasné vymezenou menšinu. Pokud není stanoven přesný účel výtěžků z půjček a ty mají být použity všeobecnými vládními fondy, musí být zkoumána povaha vládnoucího režimu.⁹ U takových půjček diktátorským a kvazi-diktátorským režimům je předpokládáno, že jejich účel není prospěšný pro obyvatele. Pokud se jedná o demokratické a kvazi-demokratické režimy, je předpokládáno, že účel transakce měl sloužit obyvatelstvu a v případě sporu je na nástupnické vládě, která se snaží o odmítnutí dluhu, aby dokázala, že tomu bylo naopak. (King, 2007b)

⁹ Režimy jsou zde členěny na diktátorské, kvazi-diktátorské, demokratické a kvazi-demokratické. King popisuje některé rysy a podmínky pro určení těchto režimů, nicméně v rámci této kapitoly to není zase tak důležité.

Je nutné podotknout, že ne všechny půjčky despotickým režimům jsou ve skutečnosti využity na opovrženímhodné účely. V dnešní době by bylo velmi vzácné, kdyby daný režim zpronevěřil úplně všechny prostředky, které plynou od věřitele. Nejčastěji jsou tedy finanční prostředky plynoucí od věřitelů z části využity na správné účely a z části na ty špatné. Dle Kinga (2007b) mají věřitelé nárok na splacení v té výši, o kterou byl dlužnický stát skutečně obohacen a je tedy nezbytné nastavit kritéria, která určí, jaká část úvěru byla prospěšná pro obyvatelstvo. Pokud existují důkazy o konkrétních případech využití půjčky, které byly uvedeny výše (osobní obohacení atd.), je neprospěch pro obyvatelstvo jasný. V případech, kdy není přesně jasné, kam výtěžky plynou, je třeba klasifikovat výdaje státního rozpočtu. Autoři navrhuji tyto tři druhy výdajů: despotické, neutrální a prospěšné. Despoticke výdaje jsou určené přímo na podporu institucí režimu (státní bezpečnostní agentury, státní média, politické kampaně aj.) a lze je považovat za zcela neprospěšné. Pokud jsou z úvěrů podporovány neutrální instituce, jako je vládní úřad či státní podniky, je zde opět brán zřetel na povahu režimu. Prospěch pro obyvatelstvo je považován za prokázáný u výdajů na zdravotnictví, školství, veřejnou infrastrukturu apod. Pro všechny uvedené případy by měla být najata nezávislá účetní firma, jejímž úkolem je co nejpresněji posoudit výdaje a určit částku, která má být splacena.

Posledním kritériem je subjektivní *vnímání věřitele* o tom, zda v rámci jeho úvěru existovala absence souhlasu daných obyvatel a prospěchu pro ně. Dle autorů je signifikantním faktorem doktríny skutečnost, že věřitel je spoluvinný na činnostech režimu, kterému pomohl svými půjčkami. Věřitelovo vědomí o daných skutečnostech musí být prokázáno nástupnickým státem, který chce uplatnit doktrínu. Při řešení tohoto kritéria se neuplatňuje žádný předpoklad založený na povaze režimu. King popisuje možné úrovně tohoto kritéria takto: buď jsou věřitelé skutečně informováni či úmyslně zavírají oči před zřejmými skutečnostmi či se jim úmyslně nebo kvůli vlastní lehkomyšlnosti nedaří učinit taková opatření, která by ve stejných případech udělala rozumná osoba. Zjištění, zda vědomost existovala v okamžiku uzavírání smlouvy, je velmi obtížné a vyžaduje konkrétní a důkladné šetření skutečnosti. (King, 2007b)

Kingův tradiční model navíc odmítá rozdíl mezi státním a vládním nástupnictvím při řešení opovrženímhodných dluhů. Doktrína by měla být aplikovaná v obou případech, poněvadž v obou se při sjednávání půjček jedná o vytvoření neplatných transakcí, které zatěžují obyvatelstvo daného státu úplně stejně. Argumenty pro vidí také v nejasné hranici

mezi těmito dvěma pojmy a uvádí zde příklad jihoafrických dluhů a dluhů konžské demokratické republiky.

5.2.2 Kritika tradičních přístupů

Kritici tohoto přístupu k opovržením dluhům argumentují tím, že ex-post hodnocení dluhů je v první řadě nespravedlivé, administrativně nákladné a nenalezne podporu ve všeobecných obchodních zásadách (Dickerson, 2007). Choi a Posner (2007) zpochybňují některé přínosy, které by uplatnění doktríny opovržením dluhů údajně mělo přinést. Tito autoři mimo jiné zdůrazňují důležitost tzv. kvazi-diktátorských investic, které mají, i přesto, že jsou smlouveny diktátorskými vládci či režimy, z části (a to většinou té podstatné) pro obyvatelstvo prospěch. Pokud mají být celé tyto investice posuzovány jako opovržením hodné, zavedení doktríny bude odrazovat diktátory od vytváření těch prospěšných investic důležitých pro obyvatelstvo dané země. Pokud by naopak takové dluhy neměly být označeny za opovržením hodné, v dnešní době by doktrína měla jen málo vlivu na skutečné chování diktátorů.

Zamítavé postoje k tomuto přístupu přicházejí i z dalších stran. Jayachandran, Kremer a Shafter, autoři ex-ante přístupu k opovržením dluhům a modelu tzv. náležité péče, podrobují důkladné kritice přímo Kingův model. Ve svých pracích diskutují většinu aspektů tohoto modelu a dochází k závěru, že největší problém spočívá v neurčitosti stanovování tří kritérií. Ve výše uvedených případech, kdy se má tradiční model řídit nastavenými kategoriemi režimu, je dle autorů kapacita soudu, který by měl ex-post rozhodovat, velmi omezená. Autoři uznávají, že lze rozlišit, který režim je více demokratický či diktátorský, avšak je třeba se vyhybat výslovné klasifikaci (Jayachandran et al., 2006). Paulus (2005) rovněž namítá, že v rámci existujícího práva a také filosofie nedokážeme nalézt přesné měřítko pro to, kdo je diktátor. Pro soudní potřeby tedy neexistují žádné definice demokracie či diktatury, které by dostatečně srozumitelně nastavily jasné normy. To rozdělení, které předkládá King, je stále příliš široké, aby mohlo být aplikováno na různorodé světové společnosti (Jayachandran et al., 2006).

Tato neurčitost a nejasnost pak bude mít vliv na rozhodování věřitelů o budoucím poskytování půjček. Nástupnické státy se bojí, že pokud by řádně nesplacily své dluhy, jejich pověst mezi věřiteli bude ohrožena. Většina kritiků se shoduje na tom, že tradiční přístup vyvolá dva možné důsledky. Buď věřitelé úplně přestanou poskytovat úvěry těm

režimům, které by potenciálně mohly spadat pod dané klasifikace opovrženímhodnosti, nebo výrazně zvýší úrokové sazby, aby kompenzovali rizika nejistoty. Dle Ginsburga a Ulena (2007) bude druhý efekt nejvíce citelný v nejhudších zemích, kde jsou marginální náklady zvyšování úrokových sazeb velmi vysoké. V obou případech to vyvolá snížení kapitálových toků, a to především do rozvojových zemí. Bolton a Skeel (2007) shledávají kontury tradičního přístupu za přínosné, avšak jeho praktické využití je dle nich omezené a mělo by být nahrazeno alternativním návrhem, který má být méně zaměřený na dluhy a více na povahu režimu.

5.3 Přístupy založené na opovrženímhodnosti režimu

Neschopnost přesného definování kritérií a pojmů v rámci tradičního přístupu a z toho plynoucí problémy s půjčováním státům tedy vedlo některé odborníky k odmítnutí ex-post soudů a navržení modelu založeném pouze na určování opovrženímhodnosti režimu. Pro některé moderní komentátory tedy debata již nezahrnuje opovrženímhodné dluhy, ale zahrnuje dluhy opovrženímhodných režimů (Buchheit et al., 2007:1223). Tento zásadní posun v řešení otázky nelegitimních dluhů je navrhován mnoha současnými odborníky, jejichž konkrétní modely se od sebe více či méně odlišují. V obecné a nejjednodušší rovině se jedná o ustanovení nebo pověření instituce, která bude nejčastěji ex-ante (předběžně) hodnotit povahu režimů a jen dluhy sjednané s takto označenými režimy pak budou podléhat možnému odmítnutí ze strany nástupnického státu. Cesta od teorie k praxi je však rovněž poměrně obtížná a vznáší mnoho otázek. Následující podkapitola se zabývá vybranými konkrétními návrhy některých odborníků.

5.3.1 Praktické modely založené na určení opovrženímhodnosti režimu

Bolton a Skeel (2007) se snaží o rozbor toho, jak by teorie opovrženímhodných režimů měla fungovat v praxi. Nejprve řeší otázku posouzení konkrétního režimu. Dle nich je režim opovrženímhodný, pokud splňuje alespoň jednu z následujících podmínek. Za prvé – režim má otevřenou politiku teroru a represe a odepírá svému obyvatelstvu jejich základní lidská práva, svobody a právo na důstojný život a za druhé – je to režim, který vykonává politiku systematického vykořisťování ve prospěch vládnoucí elity. Následně tito autoři řeší, které orgány mají být odpovědné za takové označení daných režimů a následná opatření. Vybírají dvě stávající instituce, které podle nich mají největší šanci na úspěch,

a to Radu bezpečnosti Organizace spojených národů (RB OSN) a Výkonnou radu Mezinárodního měnového fondu.¹⁰ Tyto instituce mají sdílet společnou odpovědnost za identifikaci opovrženíhodných režimů. RB OSN je zvolena pro svou údajnou kapacitu učinit politické rozhodnutí a docílit mezinárodního konsenzu v otázce, zda daný režim systematický odepírá práva a potlačuje své obyvatele. Pokud budou nalezeny důkazy o takovém jednání, RB OSN má prohlásit režim za opovrženíhodný a jeho dluhy za nevymahatelné, a to buď za trvání daného režimu, nebo po tom, co je nahrazen novým. Důvodem pro volbu IMF je článek IV o kontrolních misích Výkonné rady, dle kterého se provádí pravidelné a rozsáhlé finanční hodnocení členských států. Výkonná rada IMF by dle autorů měla být schopna posuzovat, zda se režimy zapojují do systematického vykořisťování své země a pokud by byl režim takto posouzen, IMF by na něj mohl uložit sankce. Ty by měly mít podobu zamezení nebo ukládání podmínek pro přístup k pomoci v případě krizových situací, jakož i zrušení daného dluhu.

Jayachandran et al. (2006) ve svých pracích navrhuje tzv. *model náležité péče pro řešení opovrženíhodných dluhů*. Tento model je považován za poměrně konzervativní, dle autorů však dosahuje cílů, které jsou v rámci problematiky opovrženíhodných dluhů očekávány, a to způsobem, který na rozdíl od klasického modelu nebude mít dopad na většinu globálních kapitálových toků do rozvojových zemí. Základ modelu tkví za prvé v ustanovení mezinárodní organizace, která má ex-ante rozhodovat o tom, které režimy mají sklon k tvorbě opovrženíhodných dluhů. A za druhé, jakmile je takový režim prohlášen, věřitelé mají jasné pobídky k tomu, aby v konkrétních případech provedli nejlepší postupy náležité péče a zajistili, že výtěžek z jejich úvěrů bude využit na předem specifikované veřejné účely.

Náchylnost k tvorbě opovrženíhodných dluhů by tedy měla být určena mezinárodní organizací, která má na základě mezinárodního práva odůvodnit svoje rozhodnutí. Mělo by jít o konkrétní politická a diplomatická rozhodnutí členských států této organizace. Autoři tohoto modelu zdůrazňují, že z hlediska účinnosti taková organizace musí splňovat dva důležité aspekty, a to kritické množství a legitimitu. Kritické množství se vztahuje na celkový počet úvěrů půjčovaných národy, které implementují tento model. Není vyžadováno všeobecné přijetí, avšak pro maximalizaci legitimacy dané instituce je optimální přijetí modelu co nejvíce státy. Uvažovanou institucí je stejně jako v předešlém návrhu RB

¹⁰ Výkonná rada Mezinárodního měnového fondu odpovídá za provádění každodenních povinností organizace. Skládá se z 24 ředitelů, kteří jsou jmenováni nebo voleni členskými zeměmi nebo skupinami zemí (IMF, nedatováno).

OSN, která má výhodu přední globální legitimacy a dlouhotrvajícího institucionálního zá-
zemí, avšak její všeobecnost by mohla přinést i značné problémy. Autoři jako alternativu
k RB OSN nabízí skupinu G7 nebo Organizaci pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
(OECD) jako instituce, jejichž členové ovládají většinu světových úvěrů a měli by být
schopni dostatečné politické koordinace nutné pro dosažení cílů tohoto modelu. Pro čás-
tečnou minimalizaci negativní, respektive pozitivní zaujatosti členů vybrané odpovědné
organizace vůči režimům, které mají být posuzovány, podávají autoři několik návrhů. A to
např. zavést pravidla, dle kterých to bude pouze kvalifikovaná většina členských států or-
ganizace, která bude moci rozhodnout o opovrženíhodnosti daného režimu, a také požado-
vat větší transparentnost finančních institucí, které by měly být povinny pravidelně
zveřejňovat veškeré informace o množství, charakteru apod. svých půjček státům

Shafter (2007) se podrobně zabývá druhým aspektem modelu, tedy náležitou péčí.
Ta má být uplatněna věřiteli, kteří se rozhodnou poskytnout úvěr těm státům, jež jsou
označeny jako náchylné k tvorbě opovrženíhodných dluhů. To znamená, že věřitelé se
mohou oprávněně domáhat splacení dluhů jen v případě prokázání náležité péče. Tou se
rozumí vytvoření předem schválené monitorovací struktury v rámci konkrétních úvěrů, dle
které má věřitel v dobré víře dohlížet na situaci po celou dobu existence dluhu.

5.3.2 Kritika přístupů založených na opovrženíhodnosti režimu

Je docela možné, že by se některý z těchto modelů mohl vyvinout v životaschopný
způsob řešení problematiky opovrženíhodných dluhů, avšak přesto jejich efekt zůstává
sporný. Všechny navrhované modely byly vytvořeny teprve v nedávné minulosti, a tak
nelze s přesností zjistit, zda by jejich uplatnění v opravdové realitě fungovalo. Modely
jsou nejčastěji založeny na ex-ante posouzení, tedy na předběžném označení režimu. To
vyvolává otázku, kdy přesně je nejlepší určit povahu režimu. Bolton a Skeel (2007) ne-
podporují výhradně ex-ante metodu a naznačují, že načasování označení režimu by mělo
být pružné, a to podle politických možností a dostatečně jasných důkazů o činnostech re-
žimu. Ovšem čím dříve je režim označen, tím je to lepší pro věřitele, kteří dopředu vědí,
u kterých dluhů existuje následné riziko nesplacení, a nejsou tedy odrazeni od veškerého
půjčování. Na druhou stranu, brzké označení režimu může znamenat větší riziko toho, že
se stane chyba a režim bude nesprávně označen za opovrženíhodný nebo naopak.

Jeden z největších problémů je viděn, stejně jako u tradičního přístupu, v praktickém určení opovrženíhodnosti režimu, která je, ať už vymezena jakkoli, stále velmi subjektivním hodnocením. Dle Adamsové (2004) tyto modely kladou příliš mnoho víry do mezinárodních organizací, které mají režimy posuzovat, i když ty jsou z minulosti známy tím, že poskytovaly půjčky právě neodpovědným, zkorumpovaným či nereprezentativním vládám. Zpolitizované mezinárodní instituce budou podle této autorky jen zřídkakdy klasifikovat režimy jako opovrženíhodné. Nejčastěji je jako odpovědný orgán navrhována Rada bezpečnosti OSN. Učinit jednotná stanoviska o povaze individuálních režimů by ale v rámci Rady mohlo být velmi obtížné. Dle Howse (2007) je těžké uvěřit, že strategické a ekonomické zájmy členů RB OSN by neměly vliv na označování daných režimů za opovrženíhodné. Jak je popisováno výše, model náležité péče se snaží řešit i tento problém negativní či pozitivní zaujatosti. Funkčnost v praktické rovině je ale rovněž sporná a zároveň by mohla ještě více zužít spektrum států, na které by model mohl být aplikován.

Mancina (2004) argumentuje tím, že se přístup založený na stanovování opovrženíhodnosti stane jen dalším mechanismem, prostřednictvím kterého se budou politicky mocné země snažit o to, aby ostatní státy přijaly jejich ideologie. Ginsburg a Ulen (2007) přichází s myšlenkou tzv. opovrženíhodných věřitelů. To mají být ekonomicky silné vesměs nepříliš demokratické státy a zároveň významní světoví věřitelé, kteří ale nemají velký zájem na podpoře demokracie. Nejvýznamnějším členem této skupiny je Čína, která zastává velmi lhostejné postoje vůči charakteru některých režimů, a to především kvůli obrovské poptávce po surovinových zdrojích, je také jedním z předních zastánců režimu v Súdánu či Angole. Autoři dochází k závěru, že jako člen RB OSN je Čína schopna blokovat či zpomalit nástup jakékoli mezinárodní doktríny, jejíž snahou by bylo potrestání konkrétních režimů. Tito autoři dokonce namítají, že přístupy založené na posuzování režimů by nakonec mohly vést k posílení světových autokracií a přispění k jejich hospodářské integraci. Dle autorů to mohou být pouze západní státy, které se zapojí do implementace doktríny a pokud se spojí a prohlásí některé režimy za opovrženíhodné, je zde reálná možnost, že silné nedemokratické státy jako je Čína, vyplní mezeru a stanou se ze strategických důvodů věřiteli namísto nich.

5.4 Další alternativní přístupy

V akademických kruzích, kde je diskutována problematika opovrženíhodných dluhů, jsou nečastěji zmiňovány tyto dva hlavní přístupy. Mnoho současných autorů je však shledává nefunkčními tváří v tvář praktickému využití a nabízí proto jiná alternativní řešení. Někteří na druhou stranu zarputile podporují základní i rozšířené pojetí doktríny opovrženíhodných dluhů a nabízejí řešení, která v rámci boje za spravedlnost či ochranu lidských práv nepřipouští pochyby, že by její aplikace nepřinesla kýžený úspěch.

Jedním takovým příkladem by mohl být návrh na řešení opovrženíhodných dluhů představený nadací NEF. Tento návrh v podstatě spojuje prvky tradičního i moderního pojetí, přičemž počítá s mezinárodním právním rámcem jako oporou pro doktrínu. Dle Mandela (2006) řešení této problematiky vyžaduje dva odlišné typy rozhodnutí. V první řadě, zda konkrétní vláda je legitimní nebo opovrženíhodná a také jaký rozsah by mělo mít zrušení dluhu způsobené opovrženíhodnou vládou. NEF podporuje model Jayachandran a Kremera o ustanovení orgánu, který ex-ante rozhoduje o povaze režimů. Je navrhováno, aby ten samý orgán prohlašoval i demokratické a reprezentativní vlády jako legitimní poté, co se ujmou svých funkcí. Tento kvazi-soudní orgán by měl být dostatečně nezávislý a transparentní, ustanoven např. pod záštitou MSD. Všechny úvěry sjednané vládou označenou jako opovrženíhodná se automaticky stávají nevymahatelné v rámci mezinárodního práva, a to např. s pomocí Článku o Dohodách Mezinárodního měnového fondu.¹¹ V případě sporů má být ustanoven ad hoc rozhodčí tribunál, který bude posuzovat jednotlivé případy. Ten má být složen z osob jmenovaných jak z řad dlužnické země, tak z řad věřitelů a řízen nezávislým předsedou vybraným na základě společné dohody.

Ginsburg a Ulen (2007) navrhuji tzv. *skromné řešení problému opovrženíhodných dluhů*. Tvrdí, že návrhy na řešení tohoto problému musí být chápány jako součást všeobecné zahraniční politiky cílené na hospodářský rozvoj a podporu demokratizace. Jejich řešení zachovává reálnou možnost nástupnické vlády vypovědět opovrženíhodné dluhy. Namísto zřízení nepraktické nové doktríny v rámci mezinárodního práva však upřednostňuje poskytnout určité pobídky pro trh, které by snížily újmu nových států způsobenou odmítnutím dluhů a následným poškozením reputace státu na kapitálových trzích. Navrhuje zřízení agentury v rámci Světové banky nebo IMF, která by měla za úkol garantovat

¹¹ Dodatek článku VIII o obecných povinnostech členů říká: „Devizové smlouvy, které zahrnují měny jakéhokoli člena a které jsou v rozporu s regulacemi devizových kontrol tohoto člena zachovaných nebo ukládaných v souladu s touto Dohodou by měly být nevynutitelné na území jakéhokoli člena...“ (IMF, nedatováno).

splacení dluhu vybraných státních dlužníků. Autoři zde vidí paralelu k Multilaterální agentuře pro garanci investic (Multilateral Investment Guarantee Agency, MIGA).¹² V tomto případě by garance, tedy něco jako pojištění, měla kompenzovat případné ztráty spojené s nesplacením dluhu a tak snížit rozdíl mezi vysokými úrokovými sazbami požadovanými věřiteli v případě rizika a těmi, které by převládaly za klasických tržních podmínek. Tento postup by se vztahoval pouze na nové půjčky obzvláště diktátorských režimů, které by měly být posuzovány zřízenou agenturou. Rozhodnutí o zařazení pod tuto ochranu by měla být založena na některých kritériích, která jsou součástí jiných modelů o opovržením hodných dlužích, a odsouhlasena členskými státy v rámci některé z mezinárodních finančních institucí.

Ramasastry (2007) doporučuje zavedení efektivní transparentnosti v půjčování státům, a to prostřednictvím bankovních věřitelů, kteří by měli být povinni veřejně publikovat, co a kam půjčují, a také využití anti-korupčních mechanismů, jako je např. UNCAC, který by měl poskytovat rámec pro mezinárodní spolupráci v boji proti korupci a zahrnovat také prevenci a donucovací opatření.

Za alternativní přístup může být považována také možnost využití konkrétních domácích zákonů, kterou navrhuji autoři Buchheit, Gulati a Thompson (2007). Tyto zákony by měly, spíše než ustálené multilaterální mezinárodní instituce typu OSN či nákladné nově zřízené orgány, ochránit zadlužené státy před věřiteli, kteří se prou o splacení dluhů i přes důkazy o podvodech či podplácení, nebo před zkorumpovanými zástupci vlastní země, kteří zneužívají nebo zpronevěřují státní prostředky. Několik konkrétních zákonů, na kterých by se dalo stavět, již bylo poměrně podrobně rozebráno ve čtvrté kapitole. Je však nutné poznamenat, že aplikace tohoto přístupu by byla možná jen u některých případů opovržením hodných půjček a i tak by zde mohlo být mnoho problémů.

5.5 Shrnutí

Z poslední kapitoly vyplývá, že všechny současné návrhy jsou v některých ohledech nedořešené či oprávněně napadnutelné a žádný z nich se zatím neshledal s dostatečnou podporou ze strany mezinárodního společenství. Diskuze ohledně řešení problému opovržením hodných dluhů je stále velmi otevřená. Souhlasím s jednou z myšle-

¹² MIGA patří do Skupiny Světové banky a jejím cílem je podněcovat zahraniční investice v rozvojových zemích prostřednictvím poskytování záruk pro zahraniční investory proti ztrátám způsobeným politickými riziky.

nek autorů Choi a Posnera, kteří zdůrazňují, že je stále třeba vykonat mnoho práce při zkoumání toho, jaké by byly skutečné důsledky zavedení doktríny opovrženíhodných dluhů. Většina výše zmíněných přístupů byla vytvořena opravdu velmi nedávno a na definitivní závěry ohledně jejich případného úspěchu či neúspěchu je tedy příliš brzy. Dvěře jsou spíše otevřené dalším návrhům, které by měly brát na vědomí předešlé studie a zaměřit se na řešení jejich nedostatků. Důraz by měl být kladen na rovné, spravedlivé podmínky a vzájemnou odpovědnost všech stran zapojených do problému a také na transparentnost v půjčování a zpřístupnění informací o státních půjčkách široké veřejnosti.

6 Závěr

Celé 20. století bylo naplněno řadou zrodů nových států a státních převratů, kdy se moci ujímali diktátorští vůdci či vojenské režimy, ale také revolucemi a rozpady těchto států. Tak vznikaly i opovrženíhodné dluhy, které na rozdíl od minulých vlád či států nezanikají, avšak zůstávají závazkem celé země. S mnoha případy kontroverzních dlužních sporů přibývalo i snah definovat, vymežit a aplikovat koncept, který by tuto problematiku řešil. Mezi těmito snahami dodnes vyčnívá doktrína opovrženíhodných dluhů definovaná A. N. Sackem v roce 1927. Dle ní jsou dluhy opovrženíhodné a tedy právně nevymahatelné, pokud jsou smlouveny bez souhlasu obyvatelstva, nejsou využity v jeho prospěch a obojího si je vědom věřitel. Od vzniku této doktríny již uplynulo téměř sto let, teorie opovrženíhodných dluhů však ještě nezískala pevné místo mezi zásadami mezinárodního práva a stále je spíše předmětem debat na akademické půdě nežli principem uplatňovaným dlužnickými státy. Přesto v mezinárodním i soukromém právu existují některé zásady, které by myšlenky doktríny podpořily, a teoreticky principu opovrženíhodných dluhů může být využito v konkrétních situacích. Avšak díky přetrvávající komplikovanosti a nejasnosti při určování kontur doktríny a především kvůli možným negativním ekonomickým a právním dopadům jejího uplatnění byla možnost vypovězení dluhu na základě této teorie několikrát odmítnuta přímo dlužnickým státem.

Dnes obnovený zájem o tuto otázku vyvolává další debaty mezi politiky, právníky i ekonomy a přináší i mnoho nových definic a návrhů na řešení, které jsou od původní doktríny více či méně vzdáleny. Některé ji rozšiřují a nabízejí nové typy nelegitimních dluhů, jiné jí naopak úplně přecházejí, nebo podstatně mění její význam. Mezi ty významnější patří návrhy, které spočívají v přesunutí zájmu od posuzování opovrženíhodnosti dluhů k posuzování samotné povahy režimů a až následným zaměřením se na dluhy. Tyto návrhy však také neuchází kritice, podstatně by totiž zúžily spektrum možného použití a potýkaly by se například i s problémy při spravedlivém a nezaujatém posuzování povahy režimu.

Diskuze ohledně řešení problému opovrženíhodných dluhů je stále otevřená. Především je třeba vykonat ještě mnoho práce a výzkumů skutečných důsledků zavedení některého z přístupů. Současné zkušenosti s praktickým uplatněním principu jsou k vytvoření vyhovujících závěrů na toto téma nedostačující. V současné době tedy není

rozhodnuto a opovrženíhodné dluhy se mohou stát obojím, právní doktrínou, jejíž čas nikdy nepřijde, avšak i principem, který by mohl podstatně ulehčit od nespravedlivé dluhové zátěže mnoha rozvojovým zemím. Záleží na tom, zdali se podaří nalézt takové řešení, které bude zároveň funkční a optimální pro dosažení všeobecného přijetí.

Použitá literatura

Abrahams, C. P. 2005. A Fresh Look at the Odious Debt Doctrine. Part of the AFP brochure „Odious Debt – Human Rights and Indebtedness“ (Lis Füglistner & Stefan Howald, 2005).

Abrahams, C. P. 2000. The Doctrine of „Odious Debts“. University of Leiden, the Netherlands.

Adams, P. 1991. Loose Lending, Corruption, and the Third World's Environmental Legacy. London, Earthscan. [online]. Dostupné z: <<http://www.eprf.ca/probeint/OdiousDebts/OdiousDebts/index.html>>

Adams, P. 2004. Iraq's Odious Debts. Cato Institute. Policy Analysis No. 526. [online]. Dostupné z: <http://www.cato.org/pubs/pas/pa526.pdf>

Bolton, P., Skeel, D. A. 2007. Odious Debts or Odious Regimes? *Law & Contemporary Problems* 70, 83–107.

Bonilla, S. 2007. A Law-and-Economics Analysis of Odious Debts. University of Hamburg.

Buchheit, L. C., Gulati, G. M. 2008. Odious Debts and Nation Building: When the Incubus Departs. *Maine Law Review* 60 (2), 477–485.

Buchheit, L. C., Gulati, G. M., Thompson, R. B. 2007. The Dilemma of Odious Debts. *Duke Law Journal* 56, 1201–1262.

Damle, J. 2007. The Odious Debt Doctrine After Iraq. *Law & Contemporary Problems* 70, 139–156.

DeMott, D. A. 2007. Agency by Analogy: A Comment on Odious Debt. *Law & Contemporary Problems* 70, 157–169.

Dickerson, A.M. 2007. Insolvency Principles and the Odious Debt Doctrine: The Missing Link in the Debate. *Law & Contemporary Problems* 70 (3), 53–79.

Feinerman, J. V. 2007. Odious Debt, Old And New: The Legal Intellectual History Of An Idea. *Law & Contemporary Problems* 70, 193–220.

Gelpern, A. 2005. What Iraq and Argentina Might Learn from Each Other. *Journal of International Law* 6 (1), 391–414.

Ginsburg, T., Ulen, T. S. 2007. Odious Debt, Odious Credit, Economic Development, and Democratization. *Law & Contemporary Problems* 70, 115–136.

Gray, D. C. 2007. Devilry, Complicity, and Greed: Transitional Justice and Odious Debt. *Law & Contemporary Problems* 70, 137–164.

Gulati, G. M., Ludington, S. 2008. A Convenient Untruth: Fact and Fantasy in the Doctrine of Odious Debts. *Virginia Journal of International Law* 48 (3), 595–639.

Hanlon, J. 2002. Defining Illegitimate Debt and Linking Cancellation to Economic Justice. Norwegian Church Aid, Oslo.

Hanlon, J. 2007. Wolfowitz, the World Bank and Illegitimate Lending. *The Brown Journal of World Affairs* 13 (2), 41–54. [online]. Dostupné z: <<http://www.open.ac.uk/personalpages/j.hanlon/brown.pdf>>

Howse, R. 2007. The Concept of Odious Debts in Public International Law. UNCTAD Discussion Paper No. 185. [online]. Dostupné z: <http://www.unctad.org/en/docs/osgdp20074_en.pdf>

Cheng, T. 2007. Renegotiating the Odious Debt Doctrine. *Law & Contemporary Problems* 70, 7–31.

Choi, A. H., Posner, E. A. 2007. A Critique of the Odious Debt Doctrine. The John M. Olin Program in Law and Economics Working Paper Series. University of Virginia Law School.

International Court of Justice (ICJ). nedatováno. Statute of the International Court of Justice. [online]. [citováno 2009-05-01]. Dostupné z: <<http://www.icj-cij.org/documents/index.php?p1=4&p2=2&p3=0>>

International Monetary Fund (IMF). nedatováno a. IMF Executive Directors and Voting Power. [online]. [citováno 2009-07-01]. Dostupné z: <<http://www.imf.org/external/np/sec/memdir/eds.htm>>

International Monetary Fund (IMF). nedatováno b. Articles of Agreement of the International Monetary Fund. [online]. [citováno 2009-07-09]. Dostupné z: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/aa08.htm>

Jayachandran, S., Kremer, M. 2002. Odious Debt. *Finance & Development* 39 (2), 36–39.

Jayachandran, S., Kremer, M., Shafter, J. 2006. Applying the Odious Debts Doctrine while Preserving Legitimate Lending. Blue Sky Conference Paper by Center for International Development at Harvard University.

Eurodad. 2006. Norway makes ground-breaking decision to cancel illegitimate debt. [online]. Dostupné z: <<http://www.eurodad.org/whatsnew/articles.aspx?id=302>>

Khalfan, A., King, J., Thomas, B. 2003. Advancing the Odious Debt Doctrine. Centre for International Sustainable Development Law. Working Paper No. COM/RES/ESJ/.

King, J. A. 2007a. Odious Debt: The Terms of the Debate. *Journal of International Law & Commercial Regulation* 32 (4), 605–667.

King, J. A. 2007b. The Doctrine of Odious Debt in International Law: A Restatement. No. 328. [online]. Dostupné z: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1027682>

Mancina, E. F. 2004. Sinners in the Hands of an Angry God: Resurrecting the Odious Debt Doctrine in International Law. *The George Washington International Law Review*. [online]. Dostupné z: <<http://www.allbusiness.com/accounting/debt/930934-1.html>>

Mandel, S. 2006. Odious Lending: Debt Relief As If Morals Mattered. New Economics Foundation.

Nehru, V., Thomas, M. 2008. The Concept Of Odious Debt: Some Consideration. Policy Research Working Paper No. 4676. IBRD.

Ochoa, C. 2007. From Odious Debt to Odious Finance: Avoiding the Externalities of a Functional Odious Debt Doctrine. *Harvard International Law Journal* 49 (1), 109–159.

Paulus, C. G. 2005. „Odious Debts“ vs. Odious Trap: A Realistic Help? *Brooklyn Law School* 31 (1), 83–102.

Paulus, C. G. 2007. The Concept of „Odious Debts“: A Historical Survey. *Duke Law School Legal Studies Paper* No. 179.

Ramasastri, A. 2007. Odious Debt or Odious Payments? Using Anti-corruption Measures to Prevent Odious Debt. *North Carolina Journal of International Law & Commercial Regulation* 32 (4), 819–839.

Ress, G. 2001. State Succession in Matters of Property and Debts. Institut de droit international, Session of Vancouver. [online]. Dostupné z: <http://www.idi-iil.org/idiE/resolutionsE/2001_van_01_en.PDF>

Shafter, J. 2007. The Due Diligence Model: A New Approach to the Problem of Odious Debts. *Ethics & International Affairs* 21 (1), 49–67.

Stephan, P. B. 2007. The Institutional Implications of an Odious Debt Doctrine. *Law & Contemporary Problems* 70, 213–232.

Tamen, A. 2004. La Doctrine De La Dette “Odieuse” Ou : L’utilisation du Droit International dans les Rapports de Puissance. (Dissertation présentée le 11 décembre 2003 lors du 3ème colloque de Droit International du Comité pour l’Annulation de la Dette du Tiers-Monde, à Amsterdam). [online]. Dostupné z: <http://www.dette2000.org/data/File/detteillegitime/ladoctrine/ladoctrinedelado_anaistamen_janv04.pdf>

Thompson, R. B. 1991. Piercing the Corporate Veil: An Empirical Study. *Cornell Law Review* 76, 1036–1068.

United Nations Convention against Corruption. 2003. [online]. Dostupné z: <http://www.unodc.org/pdf/corruption/publications_unodc_convention-e.pdf>

United Nations Global Compact. 2009. UNCAC Letter, Implementation Review of the UN Convention against Corruption. [online]. [citováno 2009-07-09]. Dostupné z: <http://www.unglobalcompact.org/docs/issues_doc/Anti-Corruption/UNCAC_Letter.pdf>

Vienna Convention on Law of Treaties. 1969. [online]. Dostupné z: <http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf>